

Emilie Davidsen

"... der burde opnevnes en sådan komité..."

Utviklingen av Internasjonal
Hvalfangststatistikk i Norge, 1922-1935

Masteroppgave i Lektorutdanning i historie

Veileder: Thomas Brandt

Mai 2019

Emilie Davidsen

"... der burde opnevnes en sådan komité..."

Utviklingen av Internasjonal Hvalfangststatistikk i Norge, 1922-1935

Masteroppgave i Lektorutdanning i historie
Veileder: Thomas Brandt
Mai 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Forord

Arbeidet med masteroppgaven er endelig over, og med det er det flere som fortjener ekstra oppmerksomhet. I første omgang vil jeg takke for muligheten til å samarbeide med det tverrfaglige prosjektet *The high seas and the deep oceans: Representations, resources and regulatory governance* (3ROceans), som fokuserer på det kompliserte forholdet mellom representasjon, regulering og ressurser på det åpne hav og hvordan dette kan kontrolleres og håndteres.¹ Denne studien vil ha som mål å tilføre ny kunnskap om statistisk arbeid og regulering av hvalfangstnæringen i mellomkrigstiden, og jeg håper den kan være et godt bidrag til prosjektet.

I tillegg vil jeg rette en stor takk til min veileder Thomas Brandt og min biveileder Gard Paulsen for betydningsfull hjelp med tekniske og praktiske spørsmål, og god innføring i arkivarbeid. Deres veiledning og tilbakemeldinger har vært uunnværlige.

Jeg ønsker også å takke de ansatte på Vestfoldarkivet i Sandefjord for gjestfriheten, samt for god hjelp med arkivsøk og gode tilbakemeldinger på relevant arkivmateriale.

Sist, men ikke minst, fortjener familie, venner og medstudenter takk for støtte og oppløftende samtaler, samt for å ha korrekturlest oppgaven. En spesielt stor takk til Andreas og Maren for en fin tid på lesesalen. Uten dere hadde ikke lesesallivet vært det samme. Ellen, Vilde og Christine fortjener også ekstra oppmerksomhet for å ha vært et friskt pust i en ellers travel master-hverdag.

Emilie Haudecoeur Davidsen

Trondheim 14. mai, 2019

¹ NTNU, “The high seas and the deep oceans: Representations, resources and regulatory governance”, Hentet 11. september 2018 fra <https://www.ntnu.edu/3roceans>

Innhold

Kapittel 1: Innledning	1
1.1 Tema og problemstilling	1
1.2 Å feste lit til tall	3
1.3 Historiografi	3
1.4 Metode, kildeutvalg og kildekritiske betraktninger	6
1.5 Profesjonsrelevans	8
1.6 Oppgavens oppbygning	9
Kapittel 2: Pelagisk fangst og regulering	11
2.1 Mot en pelagisk fangst	11
2.2 Hvalfangstens dilemma i mellomkrigstiden	13
2.2.1 Unilever	14
2.2.2 De-No-fa	14
2.3 Regulering i mellomkrigstiden	15
2.4 Organisasjoner	16
2.5 Statistikk og kvantifisering i mellomkrigstiden	17
Kapittel 3: Skolebestyrer Sigurd Ristings hvalfangststatistikk	19
3.1 Skolebestyrer Sigurd Risting	20
3.2 Ristings statistiske arbeid	21
3.3 Oppsummering	23
Kapittel 4: Statistikk for næringen	25
4.1 Konesjoner?	25
4.2 En statistikk for næringen	26
4.3 Johan Hjorts statistiske arbeid	30
4.4 Oppsummering	31
Kapittel 5: En skolebestyrer, en biolog, og direktøren for Statistisk Sentralbyrå	33
5.1 Opprettelsen av Hvalrådet og Internasjonal Hvalfangststatistikk	33
5.1.1 Hvalrådet	33
5.1.2 Internasjonal Hvalfangststatistikk	34
5.2 Hvalfangerforeningen – The Association of Whaling Companies	37
5.3 Forholdet Jahn, Hjort og Risting	38
5.4 Kritikk og pålitelighet	41
5.5 Hvalens beskyttelse?	42
5.6 Oppsummering	44
Kapittel 6: Avslutning og konklusjon	45
6.1 Avslutning	45
6.1.1 Regulering etter 1935	46
6.2 Konklusjon	47
6.2.1 Hvorfor ble den norske hvalfangststatistikken etablert?	47
6.2.2 Statistikk for næringsoverlevelse	47
6.2.3 Statistikk for regulering	48
6.2.4 Legitimering av statistikken	49
Kapittel 7: Kilder og litteratur	51
7.1 Arkivmateriale	51
7.1.1 Vestfoldarkivet, Sandefjord, Norge	51
7.1.2 Nasjonalbiblioteket, Norge	51

7.2 Andre kilder	52
7.3 Litteratur.....	53

Kapittel 1: Innledning

1.1 Tema og problemstilling

I mellomkrigstiden fikk statistikk en fremtredende betydning i hvalfangstnæringen, slik den også gjorde på flere andre samfunnsområder.² Interessen for tall og statistikk var spesielt knyttet til regulering. Hvalfangstnæringen hadde utviklet seg teknologisk, og en følge av dette var at fangsten gikk fra å være basert på såkalt konsesjonert fangst til fangst som i hovedsak foregikk uregulert i åpent hav.³ Utviklingen av den pelagiske fangsten førte til stridsspørsmål hvor tallmateriale ble av stor betydning. De store omveltningene gjorde at aktører i og rundt næringen så seg nødt til å sette i gang prosesser for å få på plass internasjonale reguleringer. I disse prosessene ble det et hovedanliggende å komme frem til kvantitative mål på fangstens omfang, noe som igjen førte til et behov for å kunne fastslå hvor mye som hadde blitt fanget tidligere, og hvor stor man kunne anta at bestanden var. Å forstå hvor mye man hadde fanget og hvor mye man kunne fange var et hovedstridsspørsmål helt til fredningen av hvalen i 1986.⁴ Hele debatten og praksisen rundt hvalfangst ble formet av tallene som skulle fortelle hvordan næringen lå an. Tallene ga også grunnlag for ulike tiltak for å regulere fangsten, blant annet gjennom kvotesystemer.

I samme tidsperiode vokste det frem en rekke organisasjoner og komiteer knyttet til næringen, og en stor del av det statistiske arbeidet ble forvaltet gjennom disse. Spesielt viktig var Internasjonal Hvalfangststatistikk, opprettet i 1929, på engelsk omtalt som *International Bureau for Whaling Statistics*. Byrået samlet inn fangstoppgaver fra ulike selskap, som senere ble bearbeidet og publisert internasjonalt av byrået. Publikasjonene dannet etter hvert grunnlag og gjenstand for vitenskapelige og diplomatiske diskusjoner.

En liten gruppe norske aktører fikk internasjonal betydning gjennom opprettelsen av Internasjonal Hvalfangststatistikk. Tittelen på denne oppgaven, ”...der burde opnevnes en sådan

² Theodore M. Porter, *Trust in numbers – The pursuit of Objectivity in Science and Public life* (New Jersey: Princeton University Press, 1995). Se også: Einar Lie og Hege Roll-Hansen, *Faktisk Talt – Statistikkens historie i Norge* (Oslo: Universitetsforlaget, 2001)

³ Johan N. Tønnessen og Arne Odd Johnsen, *Den moderne hvalfangsts historie: Opprinnelse og utvikling. 3: Verdensfangsten 1883-1924: Den pelagiske fangst 1925-1937* (Sandefjord: Norges Hvalfangstforbund, 1969), 248.

⁴ Kurkpatrick Dorsey, *Whales and Nations – Environmental Diplomacy on the High Seas* (Seattle: University of Washington press, 2013)

komité...”, refererer til opprettelsen av dette organet. Setningen er hentet fra gjenparten av et brev som ble sendt til Handelsdepartementet hvor avsenderen skrev at det burde opprettes en komité som kunne sette sammen et byrå for forvaltning av tall og statistikk. Fordi kilden er en kopi er ikke avsender oppgitt, men denne informasjonen er trolig journalført i Handelsdepartementet. Avsenderen er derfor ”ukjent”. Det er likevel grunnlag for å anta at avsenderen kan ha vært biologen Johan Hjort.⁵

Den lille kretsen av aktører som sto bak opprettelsen av Internasjonal Hvalfangststatistikk vil presenteres i de kommende delene. Ved å undersøke enkeltaktørens roller i en større sammenheng vil man kunne få innsikt i deres betydning for hvalfangstnæringens etablerte historie, og hvilken rolle de spilte i utviklingen av hvalfangststatistikk i Norge.

Problemstillingen for denne studien er ”Hvorfor og hvordan ble Internasjonal Hvalfangststatistikk til?” For å besvare problemstillingen er det nødvendig å ta utgangspunkt i delspørsmål. Disse spørsmålene vil være:

- Hvordan ble hvalfangstvirksomheten regulert og legitimert gjennom statistikk?
- Hvordan fikk hvalfangststatistikken legitimitet?
- Hvilke aktører var sentrale i opprettelsen av Internasjonal Hvalfangststatistikk?

Det er bred konsensus innenfor den etablerte litteraturen om hvalfangst i mellomkrigstiden at statistiske oversikter var viktig, men den sier lite om hvorfor eller hvordan det statistiske arbeidet ble til. Ved å se på i hvilken grad ulike aktører festet lit til statistikken, og hvilken rolle statistikken spilte for næringen, vil jeg kunne si noe om omstendighetene rundt hvalfangststatistikk og kvantifisering i mellomkrigstiden. Mitt arbeid vil dermed også kunne bidra til å forstå fremveksten av moderne statistikkvirksomhet gjennom den særegne institusjonaliseringen av hvalfangststatistikk.

⁵ Johan Hjort var tilknyttet komiteen brevet ble sendt fra, og uttrykte klart i andre dokumenter at han ønsket en opprettelse av en slik komité. I tillegg ble han ikke nevnt i brevet, til tross for at det ville vært naturlig å konferere med ham angående opprettelsen av en slik institusjon.

1.2 Å feste lit til tall

Matematisk og kvantitativ tilnærming til kunnskap blir gjerne ansett som viktige for å oppnå objektivitet. En avgjørelse basert på tall vil ofte virke mer objektiv og upersonlig, og kvantifisering kan ha vært en måte å ta beslutninger på uten å være nødt til å legge sine personlige meninger i bestemmelser.⁶ Fordi denne typen fremstillinger har den egenskapen er det også en måte å sementere troverdighet og begrunne tallene ovenfor sentrale myndigheter og forhandlinger med utenlandske institusjoner. Samtidig kan også fremstillinger gjennom tall, statistikk og kvantifisering kun fortelle en side av historien, og ettersom tallene i seg selv er lite forklarende, vil det ofte være nødvendig med tilleggsopplysninger for å kunne si noe om omstendighetene rundt det som kvantifiseres.

Tall skal virke objektive, men de har likevel blitt skapt av noen, gjennom bestemte teknikker og undersøkelser. Dette innebærer at selv om tall har en objektiv egenskap, vil de alltid være konstruerte elementer og formet etter omstendighetene de har blitt skapt i, på lik linje med andre fremstillinger.

1.3 Historiografi

I Norge har litteratur om hvalfangst og dens historie i stor grad vært dominert av Tønnessen og Johnsens fire bind om *Den moderne hvalfangsts historie – Opprinnelse og utvikling*. Disse har også blitt utgitt i forkortet versjon på engelsk, og har vært av stor betydning for den utenlandske litteraturen. Tønnessen og Johnsens serie tar for seg ulike tema over flere tidsperioder. Første bind fokuserer på opprinnelsen til den moderne hvalfangsten, hvor Finnmarksfangsten mellom 1864 og 1905 trekkes frem som spesielt viktig.⁷ Andre bind tar for seg verdensfangsten mellom 1885 og 1914,⁸ mens tredje bind i serien, som igjen er delt inn i to bind, fokuserer på andre del av verdensfangsten, samt første del av den pelagiske fangsten, mellom 1924 og 1937.⁹ Dette bindet tar for seg utviklingen fra en verdensfangst til pelagisk fangst, og fra konsesjonert fangst til konsesjonsfri fangst. I tillegg diskuteres striden om reguleringen av den pelagiske fangst.

⁶ Porter 1995: 5 & 8.

⁷ Johan N. Tønnessen og Arne Odd Johnsen, *Den moderne hvalfangsts historie: Opprinnelse og utvikling. 1: Finnmarksfangsten 1864-1905* (Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), 1959)

⁸ Johan N. Tønnessen og Arne Odd Johnsen, *Den moderne hvalfangsts historie: Opprinnelse og utvikling. 2: Verdensfangsten 1883-1924, Del 1 1883-1914* (Sandefjord: Norges Hvalfangstforbund, 1967)

⁹ Tønnessen og Johnsen 1969

Fjerde bind i serien tar for seg andre del av den pelagiske fangsten, mellom 1937 og 1969.¹⁰ I forbindelse med mellomkrigstiden er særlig tredje bind i denne serien av spesiell interesse.

De tre siste delene av serien til Tønnessen og Johnsen ble skrevet på bestilling fra Norges Hvalfangstforbund, noe som kan ha vært med på å farge seriens innhold. Dette er ikke nødvendigvis et problem i seg selv, da Tønnessen og Johnsens arbeid og forskningsmetoder er vel anerkjent i Norge og i utenlandske hvalforskningsmiljø. Serien har likevel en tendens til å ta hvalfangernes perspektiv fremfor hvalens, samt skrive mindre om enkelte forhold som for eksempel miljøproblemer knyttet til hvalfangsten. Dette kan skyldes grunnlaget for bestillingen, men er utvilsomt også preget av den generelle holdningen til hvalfangst og naturressursforvaltning i den tidsperioden serien ble skrevet.

I tillegg til Johnsens og Tønnessens serie om den moderne hvalfangsts historie, har det blitt utgitt flere bøker, doktorgradsavhandlinger og artikler av mer spesialisert art. I 2012 ble boken *The sounding of the Whale – Science and Cetaceans in the Twentieth Century*, av D. Graham Burnett, utgitt.¹¹ Denne boken gir et noe annet perspektiv på den moderne hvalfangsten enn Tønnessen og Johnsens serie, og fokuserer først og fremst på hvordan hvalfangst og hvalens biologi utviklet seg til å bli sentrale tema i vitenskapelige debatter i USA, spesielt fra andre halvdel av 1900-tallet. Burnett har likevel inkludert et par kapitler om starten av 1900-tallet og mellomkrigstiden. Burnetts bok er spesielt viktig for å kunne se norsk forskning i mellomkrigstiden i et internasjonalt perspektiv, da han også skriver om Norge og norske aktører.

I 2018 kom en ny bok om hvalfangst og dens konsekvenser ut, med tittelen *Hvaleventyret – Hvordan vi nesten utryddet det største dyret som har levd* av Andreas Tjernshaugen.¹² Boken kan klassifiseres som sakprosa da den er en blanding av vitenskapelig arbeid og fokus på formidling, men arbeidet med boken er gjort grundig og basert på originalt materiale. Til tross for at det er et stort fokus på formidling holder den seg derfor til forskningsarenaen.

¹⁰ Johan N. Tønnessen og Arne Odd Johnsen, *Den moderne hvalfangsts historie: opprinnelse og utvikling. 4: Den pelagiske fangst 1937-1969* (Sandefjord: Norges Hvalfangstforbund, 1970)

¹¹ D. Graham Burnett, *The Sounding of the Whale – Science and Cetaceans in the Twentieth Century*, (Chicago: The University of Chicago press, 2012)

¹² Andreas Tjernshaugen, *Hvaleventyret – hvordan vi nesten utryddet det største dyret som har levd*, (Oslo: Kagge forlag, 2018)

Utviklingen av hvalfangsten fra konsesjonert fangst til pelagisk fangst førte til rekke diplomatiske og politiske problemstillinger som måtte løses. Denne delen av hvalfangsthistorien belyser Kurkpatrick Dorsey i sin bok *Whales and Nations – Environmental Diplomacy on the High Seas* fra 2013.¹³ Boken fokuserer på diplomatiske spørsmål tilknyttet endringer i hvalfangstnæringen, og hvordan miljøspørsmål håndteres i et internasjonalt miljø. Dorseys bok presenterer Internasjonal Hvalfangststatistikk som ett av flere organer for vitenskapelig arbeid i mellomkrigstiden, sammen med *Discovery*-komiteen i Storbritannia. Det boken derimot ikke tar for seg er hvordan diplomatiske beslutninger, reguleringer og lover blant annet ble begrunnet i et statistisk arbeid som vokste frem i Norge i mellomkrigstiden.

Ettersom utviklingen av hvalfangstnæringen var tett knyttet til teknologisk utvikling er det også naturlig å kommentere denne typen litteratur og historisk arbeid. Blant annet har Bjørn Lorens Basberg jobbet mye med dette temaet, og har fokusert på blant annet teknologisk utvikling og patentering knyttet til hvalfangst, blant annet i boken *The Shore Whaling Stations at South Georgia: A Study in Antarctic Industrial Archaeology* fra 2004.¹⁴

Det finnes også en rekke andre historiske arbeider som tar for seg hvalfangstnæringen sett i lys av miljøspørsmål, vern og regulering. Morten Haugdahls doktorgradsavhandling fra 2013 om forståelse og forvaltning av hval og hvalfangst fokuserer på hvalfangst sett i lys av miljøspørsmål, men tar først og fremst for seg utviklingen av vern og regulering av hvalfangst fra hvallovens opprettelse i 1929 og utover andre halvdel av 1900-tallet.¹⁵ Også Peder Roberts har problematisert hvalfangsten og sett den i lys av miljøspørsmål og spørsmål om vern og regulering. I hans artikkel ”The friend who outstayed his welcome? Johan Hjort and the difficulties of bringing science to bear upon whaling” fra 2013 problematiserer han marinbiolog og tidligere fiskeridirektør Johan Hjorts rolle i hvalfangstmiljøet i Norge. Der trekkes det blant annet frem at det fantes aktører som fryktet for hvalbestanden, men at spørsmålet om vern og regulering lenge ble utsatt grunnet Hjorts virksomhet og sentrale posisjon i næringen.¹⁶

¹³ Dorsey 2013

¹⁴ Bjørn Lorens Basberg, *The Shore Whaling Stations at South Georgia: A Study in Antarctic Industrial Archaeology* (Oslo: Novus, 2004)

¹⁵ Morten Haugdahl, ”Fornuft og følelser – forståelser og forvaltning av hval og hvalfangst” (Doktorgradsavhandling, NTNU Trondheim, 2013)

¹⁶ Peder Roberts, ”The friend who outstayed his welcome? Johan Hjort and the difficulties of bringing science to bear upon whaling”, i *Whaling and history IV – papers presented at a symposium in Sandefjord on the 20th and 21st of June 2013*, red. Jan Erik Ringstad (Sandefjord: 2014)

Felles for den nevnte litteraturen er at den i liten grad diskuterer hvorfor det ble opprettet en norsk hvalfangststatistikk, eller hvilken innvirkning denne statistikken hadde på næringen. Både Burnett og Dorsey fokuserer en del på tall og statistikk, men går ikke ytterligere inn på prosessene rundt opprettelsen av et norsk miljø for hvalfangststatistikk og hvordan det utviklet seg. Selv om det har blitt publisert historiske arbeider som omhandler norsk hvalfangststatistikk, analyserer de dermed ikke prosessene rundt opprettelsen og aktørenes roller. En stor del den etablerte hvalfangstlitteraturen er basert på en del av de samme arkivene, noe som fører til at den etablerte historien om hvalfangstnæringen, fra utvikling av den moderne hvalfangsten og til miljøproblematikk, sementeres ytterligere. Den tidlige litteraturen fokuserer mer på næringsøkonomiske aspekter ved hvalfangstnæringen, mens den senere litteraturen i større grad fokuserer på miljøhistorie og internasjonal politikk.

1.4 Metode, kildeutvalg og kildekritiske betraktninger

Arbeidet med denne studien vil i hovedsak være basert på korrespondanse, og vil av denne grunn i stor grad være basert på kvalitative metoder. Ved å ta i bruk kvalitative forskningsmetoder vil man få et inntrykk av hva mennesker i fortiden mente og tenkte, noe som er svært relevant for dette prosjektet.¹⁷ For å kunne si noe om hvordan utviklingen av hvalfangststatistikk foregikk er man nødt til å ta utgangspunkt i fortidens mennesker, hvor et viktig aspekt er gjennom tolkning av det de har etterlatt seg, for igjen å prøve og forstå hva de tenkte. For å kunne besvare problemstillingen vil det dermed være nødvendig å tolke innholdet i korrespondans materialet, og deretter fremstille denne tolkningen i et historisk narrativ. Det er viktig å tenke på at ens egen faglige og personlige bakgrunn kan ha innvirkning på hvordan arkivmaterialet tolkes, og hvordan det deretter fremstilles.

For å besvare problemstillingen benyttes først og fremst arkiv etter Den Norske Hvalfangerforening, senere Hvalfangerforeningen, Hvalkomiteen og Hvalrådet. Disse finnes i Vestfoldarkivene. I tillegg vil deler av Johan Hjorts og Gunnar Jahns etterlatte papirer fra deres personlige arkiv hos Nasjonalbiblioteket bli tatt i bruk. Flere av de tidligere nevnte historiske arbeidene har tatt i bruk Vestfoldarkivene i Sandefjord for å besvare spørsmål og problemstillinger. Dette betyr at en del av de nevnte verkene, i tillegg til andre verk som ikke

¹⁷ Astri Andresen et.al., *Å gripe fortida – Innføring i historisk forståing og metode* (Fagernes: Samlaget, 2015), 108.

har blitt nevnt eksplisitt i dette kapittelet, har noe av det samme kildegrunnet. Det vil likevel være interessant å benytte seg av Vestfoldarkivet for å belyse andre aspekter ved materialet.

Når man tar i bruk materiale som korrespondanse, protokoller og fangstoppgaver for å danne grunnlaget for en historisk fremstilling, må man være bevisst på hvor materialet kommer fra, og at det har blitt produsert av mennesker i en fortid vi ikke lengre har tilgang til. Dette betyr at disse menneskenes tanker, følelser og synspunkt vil kunne finnes i materialet. Som historiker blir det da viktig å unngå å tillegge fortidens aktører synspunkter og motiver det ikke finnes dekning for. Det er også viktig å huske at fordi materialet er skapt av mennesker, vil det også være preget av dem. Materialet har blitt produsert av en grunn, og det materialet man studerer finnes fordi noen bestemte at det skulle finnes, og plasseres i det arkivet det har blitt plassert i. Dette vil være med på å farge ens forventninger til materialet.

Mennesker gjør feil, og det vil alltid være en viss sjanse for at materiale har blitt plassert feil, at materiale mangler, eller at det står feil informasjon i materialet som ligger tilgjengelig, enten dette er intensjonen eller ikke. Et konkret eksempel på dette er at korrespondansematerialet som er brukt i denne oppgaven er spesielt mangelfullt. I arkiv vil ofte kun korrespondanse fra den ene siden være tilgjengelig, mens resten kanskje finnes i et annet arkiv. For å løse dette har jeg valgt å holde opplysninger fra ulike kilder opp mot hverandre for å fylle inn informasjonen som mangler i konkrete kilder eller arkiver. Av og til vil ikke avsender være oppgitt fordi kun gjenparten etter brev ligger i arkivene man har tilgang til, men man kan anta at avsenderen vil være tilknyttet organisasjonen eller komiteen arkivet tilhører. I korrespondansemateriale fra personlige arkiver kan man anta at avsenderen er den samme som arkivskaperen, med mindre annet er oppgitt. Enkelte arkivbokser inneholder heller ikke det man skulle tro at de inneholdt, som for eksempel arkivet etter Internasjonal Hvalfangststatistikk.¹⁸ Her skulle man tro at det fantes dokumentasjon på organisasjonens liv, men det finnes lite materiale som omhandler dette. I stedet finnes det mye arkivmateriale som presenterer det statistiske materialet som ble produsert gjennom organisasjonen. Av den grunn har ikke dette arkivet blitt brukt som kildegrunnlag for den historiske fremstillingen.

En annen viktig kildekritisk betraktning i arbeidet med arkivmaterialet er at forholdet mellom ulike organisasjoner, komiteer og aktører i hvalfangstnæringen i Norge i mellomkrigstiden var

¹⁸ Vestfoldarkivet (heretter forkortet til VA), Internasjonal Hvalfangststatistikk VEMU/ARS-A-1001

svært innviklet. Ofte var disse underlagt hverandre på kryss og tvers, og samme aktør kunne være knyttet til ulike organisasjoner og komiteer. Dette betyr at materialet fra disse arkivene kan være noe viklet inn i hverandre, og at den informasjonen som fremkommer fra materialet kan være farget av den gjensidige avhengigheten mellom de ulike aktørene og institusjonene.

Rammene for denne studien fører til at det er nødvendig å foreta et utvalg i kildematerialet. Jeg har derfor valgt å ikke fokusere på for eksempel aviser, som kunne vært med på å belyse problemstillingen ytterligere. Man kunne også tatt for seg materiale fra bestemte hvalfangstselskaper og se på hvordan lover og reguleringer som ble igangsatt i mellomkrigstiden påvirket disse, samt om eierne av ulike selskaper uttalte seg om reguleringene og innsamlingen av fangstoppgaver. Fordi en av de sentrale aktørene i opprettelsen av Internasjonal Hvalfangststatistikk, Sigurd Risting, var redaktør i *Norsk Hvalfangst-tidende* fra 1922, vil første eksemplar av bladet bli brukt for å belyse hans statistiske arbeid på første halvdel av 1920-tallet. Utgivelser av *Norsk Hvalfangst-tidende* er dermed ikke systematisk gjennomgått, men vil bli brukt der det er spesielt relevant. Bladet kunne belyst flere sider ved Ristings arbeid og rolle i utviklingen av hvalfangststatistikken, men fordi statistikken først publiseres gjennom *Norsk Hvalfangst-tidende* før den utgis av Internasjonal Hvalfangststatistikk, blir dette overflødig.

1.5 Profesjonsrelevans

Fordi denne studien gjennomføres som en avslutning på lektorutdanningen i historie ved NTNU, er det også viktig at prosjektet er relevant for skole og utdanning. Prosjektet vil i den forstand først og fremst være relevant fordi det er basert på arkivarbeid. Som lærer er det viktig at man har god kunnskap om hvordan man arbeider i arkiv, slik at denne kunnskapen kan videreføres til elever. I læreplanen for historie etter Vg2 studieforbereende program handler for eksempel første punkt om at elever skal kunne bruke og vurdere kilder.¹⁹ I læreplanen for Vg3 studieforbereende program finner man også flere kompetansemål som omhandler bruk av kilder og tallmateriale.²⁰ I læreplanen for historie Vg3 studieforbereende program og Vg3 påbygging til generell studiekompetanse finnes det blant annet kompetansemål som direkte handler om hvordan teknologisk utvikling og naturressurser har påvirket tidlige samfunn.²¹ Det

¹⁹ Utdanningsdirektoratet 2009: 4.

²⁰ Utdanningsdirektoratet 2009: 4.

²¹ Utdanningsdirektoratet 2009: 6.

kan her være av interesse å se på likheter og forskjeller mellom det man i læreplanen kaller ”tidlige samfunn” og mellomkrigstiden.

Fra 2020 vil det trinnvis bli tatt i bruk nye læreplaner som en følge av fagfornyelsen. Fagfornyelsen innebærer at læreplanene vil fokusere i større grad på dybdeløring, kritisk tenkning og refleksjon.²² I forbindelse med fagfornyelsen vil også dette prosjektet være relevant for de fire fastsatte kjerneelementene i historie, som går på historiebevissthet, utforskende historie og kildebevissthet, historisk empati, sammenhenger og perspektiver, og mennesker og samfunn i fortid, nåtid og fremtid. En av hovedendringene i faget går ut på at elevene skal få større forståelse for faget gjennom økt vekt på metode.²³ Med tanke på dette vil et arkivbasert prosjekt være nyttig.

1.6 Oppgavens oppbygning

For å besvare problemstillingen er oppgaven delt inn i fire deler. Første del vil ta for seg bakgrunnshistorien til den moderne hvalfangsten og fremveksten av vitenskapelig hvalfangststatistikk, basert på sekundærlitteratur. Deretter kommer tre ulike empirideler hvor primærkilder og arkivmateriale ligger til grunn for fremstillingen. De tre delene vil være inndelt kronologisk og ta for seg ulike faser i hvalfangstnæringen. Fase én vil være fra 1922 til 1925, fase to fra 1925 til 1929, mens fase tre vil ta for seg tiden fra 1929 til 1935. De ulike fasene speiler hvalfangstnæringens generelle utvikling i tillegg til at de representerer ulike faser i institusjonaliseringen av hvalfangststatistikk. Fase én er på aktørnivå, fase to på et næringsnivå, og fase tre på et internasjonalt og institusjonalisert nivå. Inndelingen av fasene er med på å vise den komplekse historien om hvordan hvalfangstvirksomheten blir regulert og legitimert gjennom statistikk, og hvordan statistikken er med på å legitimere og vurdere virksomheten.

Gjennom en kronologisk fremstilling vil det også være mulig å presentere regulering, næringsoverlevelse og næringsbeskyttelse opp mot de generelle trekkene i næringen. Næringsbeskyttelse forstås her som tiltak for å beskytte hvalfangstnæringens posisjon. Å se på hva som skaper interesse for kvantifisering, og hvordan statistikken legitimeres henger tett

²² Utdanningsdirektoratet, ”Hva er fagfornyelsen?”, Hentet 1. april 2019 fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/fagfornyelsen/nye-lareplaner-i-skolen/>

²³ ”Fornyer innholdet i skolen” (pressemelding), Hentet 11. september 2018 fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/fornyer-innholdet-i-skolen/id2606028/>

sammen med hendelser og svingninger i fangstnæringen. Det vil derfor være nødvendig å dele opp perioden i ulike faser og presentere generelle tendenser for å belyse dette ytterligere.

Kapittel 2: Pelagisk fangst og regulering

Hvalfangstnæringen gjennomgikk store omveltninger i mellomkrigstiden. Disse var stort sett sentrert rundt teknologiske gjennombrudd og næringens utvikling fra konsesjonert til pelagisk fangst. Med dette fulgte også nye behov for regulering av fangsten. Opprettelsen av reguleringsavtaler og lover førte til at det ble nødvendig å opprette ulike organisasjoner og komiteer som kunne forvalte disse. I dette kapittelet vil de generelle utviklingstrekkene i hvalfangstnæringen i mellomkrigstiden presenteres, samt hvordan spørsmålet om statistikk og kvantifisering fikk betydning i utviklingen og reguleringen av hvalfangstnæringen.

2.1 Mot en pelagisk fangst

Teknologisk utvikling, endrede fangstmetoder og områder førte til etableringen av den moderne hvalfangsten fra andre halvdel av 1800-tallet og frem til begynnelsen av 1900-tallet. En av de viktigste teknologiske endringene var overgangen fra bruken av små båter til dampdrevne fartøy. Dampbåtene, som senere utviklet seg til flytende fabrikker, gjorde at man fikk mulighet til å bevege seg bort fra landstasjonene, øke fangstutbyttet, og dermed effektivisere fangsten.²⁴ Samtidig som dampdrevne båter utviklet seg fikk man også tilgang til nye våpen og fangstmetoder. Svend Foyns utvikling av harpuncanonen er et eksempel på dette. Denne gjorde det mulig å fange og avlive hvalen på en mer effektiv måte, slik at man sparte tid og krefter på denne prosessen.²⁵ I tillegg til dampdrevne båter og harpuncanonen ble også opphalingsslippen senere viktig for utviklingen av den moderne hvalfangsten. Denne var essensiell for å få hvalen opp på dekk, og gjorde det mulig å partere og flense hvalen ombord i kokeriene, i stedet for å flense hvalen på land eller langs baugen på båten.²⁶ Disse tre teknologiske nyvinningene var med på å effektivisere hvalfangsten betraktelig, og kan regnes som essensielle elementer for utviklingen av det som skulle bli en pelagisk fangst. Man kan på en side takke den teknologiske utviklingen for at den pelagiske fangsten ble mulig, samtidig som man kan gi den noe av skylden for den mer eller mindre hensynsløse høstingen av naturressursene.

²⁴ Burnett 2012: 14.

²⁵ Tønnessen og Johnsen 1969: 78.

²⁶ Pernille Brastad Bernhardt, "Flytende fabrikker – de norske hvalkokeriene" i *Fabrikken*, red. Håkon W. Andersen, Terje Borgersen, Thomas Brandt, Knut Ove Eliassen, Ola Svein Stugu og Audun Øfsti (Oslo: Scandinavian Academic Press/Spartacus Forlag AS, 2004), 523.

Begrepet pelagisk fangst brukes når all bearbeiding av hvalen foregår på åpent hav. Denne startet på midten av 1920-tallet som følge av fangst utenfor nasjonalstatens territorialgrense, nærmere bestemt ved Antarktis.²⁷ Storbritannia dominerte den konsesjonerte fangsten som da var basert på landstasjoner, frem til den pelagiske fangsten fikk sitt endelige gjennombrudd i fangstsesongen 1927-1928, blant annet gjennom konstruksjon av flytende kokerier.²⁸

I 1923 dro kaptein C. A. Larsen på ekspedisjon til Sørishavet ved Antarktis, hvor han forsøkte seg på pelagisk fangst. I realiteten viste det seg at ekspedisjonen baserte seg på ishavsfangst på grunn av vanskeligheter med flensing av hvalen på åpent hav.²⁹ I 1925, to år etter C. A. Larsens ekspedisjon ble det rapportert at opphalingslippen hadde vært suksessfull ombord i kokeriet ”Lancing”.³⁰ To år senere hadde den pelagiske fangsten fått sitt gjennombrudd, og som en følge av dette gikk man bort fra den konsesjonerte fangsten.³¹ Et resultat av dette var at næringens mentalitet endret seg, og man gikk aktivt inn for å finne hval som kunne fanges, i motsetning til å fange det som viste seg å passere landstasjonene.

Som en følge av overgangen fra konsesjonert fangst til pelagisk fangst oppstod det også uenigheter innad i hvalfangstnæringen. Partene i konflikten deles gjerne opp mellom ”de konsesjonerte” og ”pelagikerne”.³² Mens de konsesjonerte fryktet at pelagisk fangst i internasjonalt farvann skulle provosere britene til å inndra konsesjonene som fortsatt eksisterte, ønsket pelagikerne å utvikle den konsesjonsfrie fangsten og løsrive seg fra de britiske konsesjonene.³³

Den konsesjonerte fangsten hadde vært relativt lite problematisk å kontrollere, og Storbritannia forsøkte å opprettholde denne kontrollen etter gjennombruddet av den pelagiske fangsten. Til slutt måtte man likevel erkjenne at det ikke var mulig å kontrollere den pelagiske fangsten uten en internasjonal avtale.³⁴ Mangelen på internasjonale avtaler, sammen med teknologisk

²⁷ Bernhardt 2004: 518.

²⁸ Tønnessen og Johnsen 1969: 248.

²⁹ Tjernshaugen 2018: 161.

³⁰ Tønnessen og Johnsen 1969: 289.

³¹ Tønnessen og Johnsen 1969: 248.

³² Tjernshaugen 2018: 175.

³³ Tjernshaugen 2018: 177.

³⁴ Tønnessen og Johnsen 1969: 285.

utvikling, ble de viktigste forutsetningene for at den pelagiske fangsten fikk fotfeste i hvalfangstnæringen.

2.2 Hvalfangstens dilemma i mellomkrigstiden

Mellomkrigstidens hvalfangstnæring utviklet seg til å bli en internasjonal aktivitet, spesielt fordi flere nasjoner fikk tilgang til nødvendig fangstutstyr og teknologi. Sammen med den økende fangstproduksjonen økte også etterspørselen, med unntak av nedgangstider på starten av 1930-tallet etter den økonomiske krisen i 1929. Hvaloljen som hadde blitt produsert etter sesongen 1930-31 ble ikke solgt på grunn av overproduksjon, og medlemmene i interesseorganisasjonen Hvalfangerforeningen bestemte seg i 1932 for å kun produsere to tredjedeler av hvaloljen produsert i krisesesongen for å bedre oljeprisen.³⁵ Som en følge fanget man 2 500 færre hvaler denne sesongen.³⁶

Til tross for at hvalfangstnæringen vokste kraftig i mellomkrigstiden, var naturressursgrunnlaget usikkert. Selv om arbeid med fangststatistikk ga muligheten til å anslå størrelsen på hvalbestandene, visste man i realiteten lite om migrasjonsmønster og i hvilken alder hvalkalver ble kjønnsmodne. Dette var viktig å ha kunnskap om for å kunne anslå størrelsen på bestanden. Statistikk ga likevel grunnlag for å vurdere om hvalbestanden kunne bære veksten i næringen. Det internasjonale aspektet ved hvalfangsten i mellomkrigstiden medførte også at det var flere ønsker å ta hensyn til da regulering av næringen og vern av hvalbestanden tiltok i løpet av perioden. Fordi flere nasjoner utviklet seg til å bli hvalfangstnasjoner, og ulike selskaper og fabrikker ble involvert i næringen, innebar også dette at man skulle ivareta flere parters interesser. Hvalfangstens dilemma i mellomkrigstiden var at næringen vokste raskt, ofte gjennom store produksjonsselskaper, mens den på samme tid var dannet på et svært usikkert ressursgrunnlag.

³⁵ Tjernshaugen 2018: 215.

³⁶ Tønnessen og Johnsen 1969: 423.

2.2.1 Unilever

I mellomkrigstiden fikk industrikonsernet Unilever dominans over verdens fettmarked etter å ha blitt opprettet i 1929 som en sammenslåing av det hollandske selskapet Margarine Unie og engelske Lever Bros. Konsernet dominerte verdensmarkedet i så stor grad at hvalfangstselskaper i praksis hadde få muligheter til salg utenom det.³⁷ Unilever fikk i realiteten fått monopol på kjøpersiden, og var den største kjøperen av norsk hvalolje. En stor andel av denne hvaloljen gikk videre til den tyske margarinindustrien.³⁸ Det tyske markedet for hvalolje i form av spise fett ble dermed svært viktig for norsk hvalfangstnæring, frem til Hitlers maktovertakelsen i 1933, da den nye regjeringsmakten ønsket å gjøre den tyske fettforsyningen uavhengig av fremmede makter, og skilte det tyske fettmarkedet fra verdensmarkedet med en egen tysk hvalfangstflåte.³⁹ Hvalolje og hvalfett ble dermed en strategisk råvare. På et vis kan man dermed si at Unilevers monopol og kjøpekraft førte til regulering gjennom bransjekontroll.

2.2.2 De-No-fa

De-No-Fa, De Nordiske Fabrikker, var spesielt viktig for hvalfangstnæringen i Norge i mellomkrigstiden. Konsernet ble grunnlagt i 1912 for fremstilling av hvalfett.⁴⁰ Under første verdenskrig var De-No-Fa i lang tid ute av drift på grunn av manglende råstoff som følge av at Storbritannia forbeholdt seg all hvalolje fremstilt i imperiet, helt til Lever Bros grep inn. Ved å engasjere seg i De-No-Fas drift kunne Lever Bros sikre seg en fabrikk som produserte billigere herdet fett enn en tilsvarende fabrikk i England, i tillegg til at det kunne sikres en sikker tilførsel av fett uavhengig av konkurrenter. Ved å øke De-No-Fas produksjon kunne Lever Bros konkurrere på verdensmarkedet med andre produsenter av herdet fett, noe som ville være med på å senke prisene på råstoffene. I 1913 overtok Lever Bros en andel av De-No-Fa.⁴¹ Unilevers hovedinteresse i Norge i mellomkrigstiden lå i De-No-Fa.⁴²

Unilever og De-No-Fas virksomhet tydeliggjør etterspørselen etter hvalolje i mellomkrigstiden, og den norske hvalfangstnæringens posisjon på det internasjonale markedet. Med viktige,

³⁷ Tønnessen og Johnsen 1969: 329.

³⁸ Tønnessen og Johnsen 1969: 342.

³⁹ Tønnessen og Johnsen 1969: 343.

⁴⁰ Tønnessen og Johnsen 1967: 529.

⁴¹ Tønnessen og Johnsen 1967: 531.

⁴² Tønnessen og Johnsen 1969: 343.

mektige aktører i næringen ble det også viktig å forsikre seg om at produksjonen kunne fortsette som den hadde gjort tidligere.

2.3 Regulering i mellomkrigstiden

Den pelagiske fangsten hadde ført til at spørsmål om regulering av fangsten i internasjonalt farvann ble aktuelle. Norge ledet an i utviklingen av lover som skulle regulere hvalfangsten på åpent hav, og i 1929 ble en ny hvallov vedtatt ved det norske Storting. Loven fastslo at det var forbudt å fange retthval, samt hvalkalver og ammende mødre, hvor lovens viktigste aspekt var at den gjaldt i internasjonalt farvann. I tillegg ble det fastslått at det var forbud mot å drive hvalfangst i tropiske og subtropiske strøk.⁴³ Den norske hvalloven av 1929 lå til grunn for Genèvekonvensjonen av 1931, som ble forhandlet frem gjennom Folkeforbundet.⁴⁴ Vilkårene fra hvalloven av 1929 gjaldt også for de som vedtok konvensjonen.

Hvorvidt den pelagiske fangsten i Antarktis skulle reguleres eller ikke var det likevel stor uenighet om, selv om den norske hvalloven også gjaldt i dette området. Mens enkelte, på bakgrunn av tidligere forskning på hvalbestandene, mente at man aldri ville klare å utrydde de ulike hvalbestandene på grunn av det dårlige fangstutbyttet om bestanden sank for mye, var andre engstelige for utviklingen.⁴⁵

Etter at japanske og tyske selskaper kom til fra midten av 1930-tallet ble hvalloven av 1929 utvidet i juni 1935 med bestemmelser for når fangsten kunne pågå, hvor den kunne foregå, samt hvor mye hval norske fabrikkskip kunne ta. Det ble også bestemt at regjeringen hadde fullmakt til å nekte norske mannskaper å arbeide hos utenlandske selskaper som ikke fulgte like strenge reguleringer som de norske selskapene.⁴⁶

Mens hvalfangstnæringen utviklet seg og det foregikk debatter om hva denne utviklingen betydde for hvalbestanden, var det gjennomgående at forsøkene på regulering av fangsten og vern av hvalbestanden hadde som formål å verne om hvalfangstnæringen. Ved å regulere fangsten kunne man også sikre at næringen kunne fortsette å vokse og praktisere som før fordi

⁴³ Tønnessen og Johnsen 1969: 332.

⁴⁴ Dorsey 2013: 43.

⁴⁵ Haugdahl 2013: 41-42.

⁴⁶ Tjernshaugen 2018: 224.

ressursgrunnlaget besto. Debattene var ofte orientert rundt fangsttall og annet vitenskapelig arbeid for å støtte den ene eller den andre siden i spørsmål om vern og regulering. Kjernen i debatten om hvalfangstnæringen var om den var bærekraftig eller ikke. Tall og statistikk ble med dette premiss for internasjonal forvaltning av hval som ressurs, og spesielt Risting og andre norske aktørers arbeid var av stor betydning her.

2.4 Organisasjoner

Flere organisasjoner, statlige organ, komiteer og institusjoner har vært viktige i norsk hvalfangsthistorie. Disse var tett knyttet til hverandre, og hadde ofte medlemmer som var aktive i flere ulike komiteer og organisasjoner på samme tid. De ulike organisasjonene og komiteene representerte også ulike interesser. Den Norske Hvalfangerforening, opprettet i 1912,⁴⁷ og Hvalkomiteen fra 1927⁴⁸ var for eksempel tradisjonelt dominert av ”de konsesjonerte” som ønsket å bevare de britiske konsesjonene, og dermed være forsiktige i utviklingen av den pelagiske fangsten.⁴⁹ Den Norske Hvalfangerforening hadde alt fra starten som formål å ivareta bedriftenes felles interesser.⁵⁰ I §1d i lover for Den norske Hvalfangerforening står det at foreningens formål blant annet var ”Statistisk belysning over produktion og omsætning.”⁵¹ I 1929 ble Den Norske Hvalfangerforening nedlagt, og erstattet av Hvalfangerforeningen – *The Association of Whaling Companies*. Det engelske navnet var med på å understreke at Hvalfangerforeningen skulle være en internasjonal organisasjon, og hadde medlemmer fra andre land enn Norge.⁵² Den nye foreningen skulle favne både de gamle selskapene og de pelagiske.⁵³ De ulike komiteenes og organisasjonenes roller vil diskuteres ytterligere i kapittel 3, 4 og 5.

⁴⁷ Tønnessen og Johnsen 1969: 94.

⁴⁸ Tjernshaugen 2018: 154.

⁴⁹ Tjernshaugen 2018: 179.

⁵⁰ VA, Hvalfangerforeningen, VEMU/ARS-A-1002/A (heretter forkortet til HF-A), boks L0006, side 1-2

⁵¹ VA, HF-A, boks L0005, Love for den norske Hvalfangerforening, §1d

⁵² Tønnessen og Johnsen 1969: 328-329.

⁵³ Tjernshaugen 2018: 187.

2.5 Statistikk og kvantifisering i mellomkrigstiden

Mellom første og andre verdenskrig var ikke bare en periode med stor teknologisk utvikling, men også en tid hvor forskning og betydningen av vitenskapelig og statistisk arbeid endret seg. I Storbritannia ble det blant annet forsket på hvalers migrasjons- og bevegelsesmønstre, i tillegg til at hvalfostre ble studert for å beregne hvalbestanden.⁵⁴ Arbeidet i Storbritannia var sterkt knyttet til Sidney F. Harmers innsamlingsarbeid gjennom *Discovery Investigations*. På begynnelsen av 1900-tallet var Harmer leder for zoologiavdelingen ved det naturhistoriske museet i London.⁵⁵ Han skulle senere vise seg å fungere som Johan Hjorts motpol i debatten om vernetiltak, selv om man forsøkte å få til et samarbeid mellom Norge og Storbritannia fra 1924.⁵⁶ Harmers arbeid besto av en rekke vitenskapelige undersøkelser i Sørishavet mellom 1925 og 1940. Arbeidet ble utført både på landstasjoner og til havs.⁵⁷ Blant annet ble merking av hval spesielt viktig for utviklingen av annet vitenskapelig arbeid, og for forståelsen av hvalenes migrasjonsmønstre.⁵⁸ Dette visste man lite om før første verdenskrig.⁵⁹ *Discovery Investigations* var en viktig del av den tidlige forskningen om hval og dens bevegelsesmønstre, samt hvalens grunnleggende biologi.⁶⁰

I Norge vokste det også frem egen forskning på hval og hvalfangst. Der den britiske forskningen tok utgangspunkt i biologiske feltundersøkelser, var den norske annerledes, i og med at den raskt orienterte seg mot statistiske undersøkelser. Flere aktører var viktige for gjennomføringen av det statistiske arbeidet, og i tillegg til Risting var også Hjort og Gunnar Jahn sentrale for at arbeidet kunne gjennomføres, og for hvilken retning arbeidet tok. Hjort var marinbiolog og professor, og hans oppgave besto blant annet av å forhandle med Storbritannia om havgrenser og fiskerett, først som representant for den norske statens interesser, senere for private hvalfangerselskaper. Hans mest kjente vitenskapelige bidrag om den moderne hvalfangst er hans teori om ”optimum catch”, men har senere blitt kritisert for at han bagatelliserte tallene som man i etterkant mener pekte på en synkende hvalbestand. Hjorts ”optimum catch” regnes gjerne som forløperen til Maximum Sustainable Yield (MSY), som handler om maksimal

⁵⁴ Burnett 2012: 36 & 59.

⁵⁵ Burnett 2012: 31.

⁵⁶ Tjernshaugen 2018: 154.

⁵⁷ Burnett 2012: 25.

⁵⁸ Burnett 2012: 107.

⁵⁹ Tjernshaugen 2018: 141.

⁶⁰ Burnett 2012: 4.

utnyttelse av ressurser som ikke skal ha effekt på ressursens varighet.⁶¹ Sammen med Hjort var også Gunnar Jahn sentral i utformingen av statistikkarbeidet. Jahn hadde tilknytning til flere av Folkeforbundets komiteer, i tillegg til at han i 1920 hadde blitt utnevnt til direktør for Det Statistiske Centralbyrå.⁶² I tillegg var han medlem i komiteen for Internasjonal Hvalfangststatistikk, hvor han var formann fra komiteens opprettelse i 1929.⁶³

⁶¹ Roberts 2014: 139.

⁶² Lie og Roll-Hansen 2001: 117. Se også: Carmel Finley, *All the Fish in the Sea – Maximum Sustainable Yield and the Failures of Fisheries Management*. (Chicago: The University of Chicago Press, 2011), 2.

⁶³ Petter Jakob Bjerve, *Gunnar Jahn, 1883-1971*, volum 40, nr. 1 i *International Statistical Review/Revue Internationale de Statistique*, 1972: 109.

Kapittel 3: Skolebestyrer Sigurd Ristings hvalfangststatistikk

Etter teknologiske nyvinninger på 1920-tallet blusset eventyrlysten opp, og man løsrev seg i større grad fra tilgang til land under fangsten. Utviklingen av ishavsfangsten fra omtrent 1923 banet vei for den pelagiske fangsten, samtidig som man Norge bestemte seg for å gå tilbake til konsesjonert fangst langs kysten.⁶⁴ Endringene i fangstnæringen gjorde at Norge ble nødt til å forhandle med Storbritannia for å beholde konsesjoner, og som hovedaktør i disse forhandlingene ble Hvalkomiteen opprettet i 1924 for å ivareta norske interesser.⁶⁵ Komiteen varte til 1928, og var under Johan Hjorts ledelse hele perioden. Komiteens mandat skulle være å ivareta ulike interesser knyttet til hvalfangsten, men dens reelle oppgave ble å få frem et forhandlingsgrunnlag mellom Norge og Storbritannia om regulering av fangstvirksomheten i Sydhavet.⁶⁶

Mellom 1922 og 1925 gjennomgikk hvalfangstnæringen store endringer, både i fangstmetoder og på den næringspolitiske arenaen, og fra 1925 begynte vendingen mot den pelagiske fangsten. Dette var noe som gjenspeilet seg i det statistiske arbeidet i samtiden. I det man begynte å gå bort fra fangst innenfor territorialgrensene ble det også av interesse å finne ut hvor hvalen oppholdte seg, og hvordan man kunne drive effektiv fangst ved å ha kjennskap til hvalenes migrasjonsmønstre og biologi. Denne typen kunnskap ble først og fremst fremskaffet og presentert gjennom *Discovery*-prosjektet i Storbritannia. For å belyse utviklingen mot en institusjonalisert hvalfangststatistikk i mellomkrigstiden vil dette kapittelet først og fremst ta for seg utviklingen av norsk hvalfangststatistikk på aktørnivå, som var tett knyttet til Sigurd Risting og hans arbeid.

⁶⁴ Tjernshaugen 2018: 155 & 161.

⁶⁵ Tjernshaugen 2018: 154.

⁶⁶ Tønnesen og Johnsen 1969: 261.

3.1 Skolebestyrer Sigurd Risting

En av hovedaktørene bak utviklingen av norsk hvalfangststatistikk i mellomkrigstiden var Sigurd Risting. Han hadde på 1890-tallet utdannet seg innenfor læreryrket, og ble i 1896 fylkesskolebestyrer i datidens Skiringssal i Sandeherad. Skolen finnes fortsatt i dag under navnet Skiringssal Folkehøyskole.⁶⁷ Han beholdt stillingen som skolebestyrer frem til 1929.⁶⁸ Han var svært anerkjent i skolemiljøet, og fikk kongens fortjenestemedalje i gull for sin virksomhet i skolen og samfunnet.⁶⁹ Risting hadde ingen åpenbar tilknytning til hvalfangstnæringen før hans personlige interesse for næringen og hvalens biologi åpnet for en karriere og anerkjennelse i hvalfangstmiljøet på starten av 1900-tallet.

Allerede i 1912 hadde Risting publisert en rekke fangsttall i Hvalfangst-tidende og i Norsk Fiskeritidende i 1912.⁷⁰ Han hadde også gitt ut et register over fangstflåten med navnet ”The Whaling Fleet 1912” sammen med direktøren for Hvalfangernes Assuranseforening.⁷¹ Registeret ble utgitt gjennom *Norsk Fiskeritidende*, hvor Risting på starten av 1900-tallet hadde utgitt statistikk over hvalfangsten,⁷² og ble i *Norges Handels og Sjøfartstidende* omtalt som ”Den betydeligste publikation om hvalfangsten, som vel nogen gang har staat i et tidsskrift [...]”.⁷³ Ristings utgivelse av boken *Av Hvalfangstens Historie* illustrerer også omfanget av hans arbeid med tall og statistikk i hvalfangstnæringen.⁷⁴ Ristings arbeid i mellomkrigstiden var først og fremst konsentrert rundt fangstjournaler,⁷⁵ i tillegg til at han arbeidet med statistikk over ulike hvalarters størrelse ved fangsttidspunktet, og studerte hvalfostre.⁷⁶ Samtidig var han

⁶⁷ Skiringssal Folkehøyskole (red. Ivar Hov), *Leverandør av livsglede gjennom 125 år! – Skiringssal folkehøyskole 1876-2001* (Sandefjord: Skiringssal folkehøyskole, 2001), 84.

⁶⁸ ”60 år” *Morgenbladet*, 13.mai 1930. Nr. 147, 112. Årgang, side 6.

⁶⁹ Dødsannonse Sigurd Risting, *Sandefjords blad*, 15. oktober 1935. Nr. 239, 45. Årgang, side 4.

⁷⁰ Sigurd Risting, *Knølhvalen*, i volum 31 av Norsk Fiskeritidende, 1912: 437-449.

⁷¹ ”Register over hvalfangsten”, *Norges Sjøfartstidende*. 15. desember 1911. Nummer 292, 22. Årgang, side 2.

⁷² Dødsannonse Sigurd Risting, *Vestfold Fremtid – Organ for det norske arbeiderparti i Sandefjord og omegn*. 15. oktober 1935. Nr. 230, 14. Årgang, side 2.

⁷³ ”Hvalfangsten i 1912”, *Norges Handels og Sjøfartstidende*. 12. februar 1913. Nummer 36, 24. Årgang, side 4 og 5.

⁷⁴ Sigurd Risting, *Av Hvalfangstens Historie* (Kristiania: J. W. Cappelens forlag, 1922)

⁷⁵ VA, Hvalfangerforeningen VEMU/ARS-A-1002/Gb (heretter forkortet til HF-Gb), boks L0001.

⁷⁶ Tønnessen og Johnsen 1969: 286.

knyttet til viktige organisasjoner og offentlige organer, som nevnte Internasjonal Hvalfangststatistikk og Hvalfangerforeningen, hvor han var sekretær.⁷⁷

3.2 Ristings statistiske arbeid

Ettersom ett av Hvalfangerforeningens formål var å belyse produksjon og omsetning ved hjelp av statistikk, falt det seg naturlig at det ble arbeidet med innsamling av statistisk materiale gjennom Hvalfangerforeningen.⁷⁸ Spesielt Ristings statistiske arbeid var tett knyttet til foreningen, og det var gjennom sin stilling som sekretær i foreningen at han fikk muligheten, og de økonomiske midlene, til å fortsette sitt arbeid etter utgivelsen av boken *Av Hvalfangstens Historie* i 1922, et verk på over 600 sider. Verket inneholdt en rekke tabeller og statistisk materiale, spesielt fangststatistikk, noe som viser at Risting hadde arbeidet møysommelig med statistikk allerede før han ble utnevnt som sekretær i Hvalfangerforeningen.

Boken var et resultat av 20 års arbeid med innsamling av statistikk og andre opplysninger om hvalfangsten, og selv om han i forordet påpekte at boken ikke var av vitenskapelig art, fikk hans arbeid med boken betydning for senere publikasjoner og hans senere, mer vitenskapelige arbeider.⁷⁹ Risting påpekte selv at boken ikke var av vitenskapelig art, men det er likevel rimelig å sette spørsmålstegn ved dette. Til tross for at han uttrykte at hans intensjon ikke var at den skulle være vitenskapelig, inneholdt den flere elementer som har sterke likhetstrekk med vitenskapelig statistisk arbeid. For eksempel inneholdt boken en rekke tabeller og grafer, og Risting skrev selv at boken kunne fungere som referanse for Gunnar Jahn da han noen år senere skulle legge frem en avhandling.⁸⁰ Denne uttalelsen kan peke på at Ristings interesse først og fremst lå i fremstillingen av statistikken, men at han overlot analysen til andre.

I utgivelsen fokuserte Risting på den moderne hvalfangsten, men presenterte også elementer ved den tidligere fangsten. I tillegg utformet han en oversikt over de ulike typene hvaler som

⁷⁷ VA, Norges Hvalfangstforbund, VEMU/ARS-A-1004/J/Ja, boks L0004: Mappe "årsberetninger 1935-60 (Hvalfangerforening), dokument "årsberetning 1935". Se også: Tønnessen og Johnsen 1969: 335.

⁷⁸ VA, HF-A, boks L0005: Love for den norske Hvalfangerforening, §1d

⁷⁹ Risting 1922: forord.

⁸⁰ Nasjonalbiblioteket (heretter forkortet til NB), Ms.4° 3088 Gunnar Jahn: etterlatte papirer. C.5. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk, 1928-38 (heretter forkortet GJ): Mappe "Papirer vedr. Komiteen for Internasjonal Hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1928-30". Brev til Jahn 8. februar 1928, Sandefjord. Avsender Risting.

kunne fanges. Som sekretær i Hvalfangerforeningen hadde Risting ansvar for en del av korrespondansen til foreningen, samt hovedansvaret for det statistiske arbeidet innad i foreningen.

I april 1922 ble Risting redaktør for *Norsk Hvalfangst-tidende*, som da ble det offentlige organet for Den Norske Hvalfangerforening. Bladet skulle fungere som meddelelsesorgan for hvalfangstnæringen, og skulle publisere de mest vesentlige sakene som berørte næringen.⁸¹ Her ble det presentert flere saker som angikk næringen. I tillegg til at det ble gjort rede for den nye utgaven av bladet, ble det presentert ulike saker som omhandlet målinger og resultater fra fangsten.

I oversikten med tittelen "Hvalfangsten ved Syd-Shetland" presenteres data som redaksjonen hadde fått tilsendt via telegrammer fra rederiene.⁸² Her angis mange fat de ulike kokeriene klarte å få ut av fangstsesongen 1921-1922, i tillegg til at det er oppgitt hvor de ulike kokeriene oppholdte seg, og om de var fullastet. At denne informasjonen trekkes frem som spesielt viktig viser at det var av interesse for aktører i næringen å vite om man klarte å fylle kokerienes kapasitet. Slik fikk man vite hvor fangstmulighetene var best.

På sidene 2 til 3 i bladet presenteres det også målinger av voksne blåhvaler, finnhvaler og fostre.⁸³ Disse tallene var hentet fra det britiske naturhistoriske museum, som hadde sendt ut skjema til hvalfangstekspedisjoner for å samle inn materiale. I samme utgave av *Norsk Hvalfangst-tidende* presenteres det statistikk over fangsttall fra blant annet Syd-Georgia for sesongen 1920-1921.⁸⁴ Statistiske oversikter over hvalfangsten var viktig for hvalfangstselskaper slik at de kunne forberede seg for mulige fangsttall i kommende sesonger. Dette er også med på å forklare interessen for statistiske oversikter publisert gjennom Den Norske Hvalfangerforening og *Norsk Hvalfangst-tidende*. Ristings statistiske fremstillinger ble også trykket og presentert i senere utgaver av bladet. Med utgivelsen av *Av Hvalfangstens Historie* og hans arbeid som redaktør i *Norsk Hvalfangst-tidende* hadde Risting for alvor trådt inn i hvalfangstnæringens verden.

⁸¹ "Norsk Hvalfangsttidende", *Norsk Hvalfangst-tidende*. April 1922. Nr. 1, 11. Årgang, side 1.

⁸² *Norsk Hvalfangst-tidende* april 1922, side 1-2.

⁸³ *Norsk Hvalfangst-tidende* april 1922, side 2-5

⁸⁴ *Norsk Hvalfangst-tidende* april 1922, side 5

Ristings rolle i næringen kommer også frem i korrespondanse mellom andre aktører. I et brev til Hvalrådet fra 1925 skrev Hjort blant annet at det var både nødvendig og rettferdig at Risting skulle bli tildelt et honorar på 2.500kr for det statistiske arbeidet han hadde utført.⁸⁵ Honoraret Risting fikk utdelt ligger på samme sum som mannskap ombord på hvalkokerier fikk utdelt i sesongen 1919/1920.⁸⁶ Beslutningen om honorar til Risting ble videreført til Den Norske Hvalfangerforening den 1. desember samme året, hvor Hjort la til at honoraret skulle utbetales fra midlene Hvalrådet hadde til disposisjon.⁸⁷ Risting mottok etter dette honorar med jevne mellomrom, så lenge han fortsatte det statistiske arbeidet.⁸⁸ At Risting fikk utbetalt honoraret tyder på at man stolte på at arbeidet han gjorde var av interesse, og at det kunne bli publisert og offentliggjort på et senere tidspunkt. Hans utgivelse av *Av Hvalfangstens Historie* samt redaktørstillingen kan også være med på å forklare hvorfor han fikk utbetalt honorar. Dersom man var fornøyde med arbeidet han gjorde med utgivelsen av boken og i *Norsk Hvalfangst-tidende* kan dette ha spilt en viktig rolle i legitimeringen av hans rolle i næringen.

3.3 Oppsummering

Utviklingen av norsk hvalfangststatistikk mellom 1922 og 1925 kan spores tilbake til Ristings virksomhet, og markeres med utgivelsen av *Av Hvalfangstens Historie* i 1922. Utgivelsen av boken førte til at Risting for alvor trådte inn i rollen som ekspert på statistikk og kvantifisering knyttet til hvalfangstnæringen. Fra 1922 var i tillegg Risting redaktør i *Norsk Hvalfangst-tidende*. Hans arbeid frem til 1925 ble også grunnlaget for senere utgivelser av rapporter gjennom internasjonale organisasjoner. Hvalfangstnæringen gjennomgikk store næringspolitiske endringer og endringer i fangstmetoder mellom 1922 og 1925. Dette førte til at det ble interessant å vite noe om hvor hvalen oppholdte seg, og hvor fangstutbyttet var størst. Denne informasjonen fikk man i stor grad gjennom Ristings arbeid med fangsttabeller og fangstskjema.

⁸⁵ VA, Hvalkomiteen VEMU/ARS-A/1174/D (heretter forkortet HK), boks L0002: Mappe "Hvalkomiteen". Brev til Hvalrådet 26. november 1925. Avsender Hjort.

⁸⁶ VA, Hvalfangerforeningen VEMU/ARS-A-1002/Ea (heretter forkortet HF-Ea), boks L0009: Mappe "Gjennomsnittlig fortjeneste pr. stilling for sesongen 1919/20-1938/1939". Mannskapsfortjeneste sesongen 1919/1920

⁸⁷ VA, HK, boks L0002: Mappe "Hvalfangerforeningen 1925". Brev til Hvalfangerforeningen, 1. desember, Sandefjord. Avsender Hjort.

⁸⁸ NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk korrespondanse ved Handelsdepartementet og Hvalrådet". Brev til Jahn 27. august 1930, Oslo. Avsender Walnum.

Kapittel 4: Statistikk for næringen

En ny æra i hvalfangstnæringen ble innledet med opphalingslippens suksess ombord på kokeriet "Lancing" i 1925.⁸⁹ Da ble den pelagiske fangsten til virkelighet, og fra sesongen 1927/28 anså man den konsesjonerte fangsten som over, og man hadde gått over til fangst på det frie hav. I løpet av starten på 1928 ble også Hvalkomiteen oppløst.⁹⁰

Som nevnt i kapittel 2 oppsto det diskusjoner mellom ulike grupperinger i næringen i 1926, og Hvalfangerforeningen ble opprettet i 1929 som løsning på striden mellom de nevnte "pelagikerne" og "de konsesjonerte". Samme år ble også Unilever opprettet,⁹¹ og Hvalloven av 1929 ble innført i Norge. Loven forbød fangst av retthval og hvalunger med mødre, og skulle i tillegg gjelde i internasjonalt farvann. Mens den norske hvalfangststatistikken vokste frem i denne perioden, hadde *Discovery Investigations* i Storbritannia kommet i gang med sin virksomhet, og den generelle interessen for statistisk arbeid økte, både i Norge og Storbritannia. Dette kapittelet vil fokusere på hvordan norsk hvalfangststatistikk utviklet seg på næringsnivå fra 1925 til 1929.

4.1 Konsesjoner?

Samtidig som det foregikk forhandlinger mellom Storbritannia og Norge angående fangstregulering oppstod det debatter om tildeling av nye hvalfangstkonsesjoner langs norskekysten. Diskusjonen kommer tydelig frem i korrespondansen mellom Den Norske Hvalfangerforening og Handelsdepartementet, hvor foreningen la frem at de ikke ønsket at det skulle tildeles nye konsesjoner langs den norske kysten.⁹² Begrunnelsen for dette presenterte de frem slik:

Vi er nemlig av den mening at den bestand av finnhval og seihval som aarlig i større eller mindre antal søker hen mot vore kystfarvand ikke er saa stor at man paa grundlag av den kan etablere nogen stor fangstvirksomhet.

Dette utsagnet viser at det statistiske materialet de samlet inn støttet oppfatningen om at det ville være kortsynt å beskatte bestanden ytterligere. Bestanden størrelse var dermed noe Den

⁸⁹ Tønnessen og Johnsen 1969: 289.

⁹⁰ Tønnessen og Johnsen 1969: 295.

⁹¹ Tønnessen og Johnsen 1969: 329.

⁹² VA, HK, boks L0002: Mappe "Hvalfangerforeningen 1925". Brev til Handelsdepartementet 15. august 1927, Sandefjord. Avsender Hvalfangerforeningen, signert Rasmussen og Risting.

Norske Hvalfangerforening var opptatt av. I følge brevet fryktet de også at opprettelsen av nye hvalfangststasjoner skulle føre til at den gamle striden mellom fiskere og fangstmenn fra slutten av 1800-tallet til starten av 1900-tallet skulle blusse opp igjen.⁹³ Man fryktet at ”En gjentakelse av den gamle hvalstrid vil virke opdrivende og skadelig for begge parter [...]”.⁹⁴ Grunnlaget for diskusjonen var todelt. På en side tyder uttalelsene på at det var liten vits i å opprette nye hvalfangststasjoner og tildele nye konsesjoner, mens man på den andre siden var redd for at den gamle striden kunne blusse opp med nye hvalfangststasjoner. Fordi brevet er signert av Johan Rasmussen, som på denne tiden var leder i Den Norske Hvalfangerforening, kan det også indikere hvordan foreningen offisielt stilte seg til hvalfangsten og den konsesjonerte fangsten.

I tillegg til at Den Norske Hvalfangerforenings standpunkt i diskusjonen kan tolkes på ulike måter, kan også utsagnene i brevet fortelle noe om foreningens generelle standpunkt i næringen. På en side kan det virke som foreningen ikke ønsket konkurrenter langs norskekysten, i tråd med medlemmenes interesser før Den Norske Hvalfangerforening ble utvidet til å omfatte utenlandske aktører og ble omdøpt til Hvalfangerforeningen – *The Association of Whaling Companies*. På en annen side kan man tolke utsagnene som en bekymring for hvalbestanden i norske farvann. Det er vanskelig å skulle si noe sikkert om hva som var meningen bak brevet, men det er tydelig at man hadde en formening om hvor mye hval som befant seg langs norskekysten, noe som igjen tyder på at det forelå tall og statistikk som la grunnlaget for disse meningene. I så fall innebærer dette at Den Norske Hvalfangerforening i 1927 brukte statistikk arbeid som grunnlag for å påvirke større avgjørelser i norsk hvalfangstpolitikk og hvalfangstnæring.

4.2 En statistikk for næringen

I juni 1927 ferdigstilte Risting en rapport om hval og hvalfostre gjennom sin stilling som sekretær i Den Norske Hvalfangerforening. Denne rapporten var basert på bearbeidelser av fangstoppgaver og måleoppgaver mellom 1922 og 1925, og viste blant annet hvor mange hval som hadde blitt fanget ved Syd-Georgia og Syd-Shetland, samt hvor mange det hadde blitt fanget av hver hvalart.⁹⁵ I forordet skrev han

⁹³ Tjernshaugen 2018: 57.

⁹⁴ VA, HK, boks L0002: Mappe ”Hvalfangerforeningen 1925”. Brev til Handelsdepartementet 15. august 1927, Sandefjord. Avsender Hvalfangerforeningen, signert Rasmussen og Risting

⁹⁵ VA, Hvalfangerforeningen VEMU/ARS-A-1002/Ga (heretter forkortet HF-Ga), boks L0007.

[...] at faa samlet det størst mulige materiale av hvalmaalinger og fostermaalinger for om mulig derved at faa kastet lys over visse forhold vedrørende hvalenes liv og vandringer.

Utdraget fra forordet viser at Ristings arbeid var på vei mot en vitenskapeliggjøring, og hadde i løpet av perioden mellom 1922 og 1927 utviklet seg fra en personlig interesse, til å være av betydning for næringen. Bruken av uttrykk som ”størst mulig materiale” og ”visse forhold” tyder på at Risting var bevisst på hva materialet kunne brukes til og hva det kunne representere.

I forordet til rapporten står det også at de andre medlemmene i Den Norske Hvalfangerforening støttet Ristings arbeid.⁹⁶ Det kommer også tydelig frem at Risting arbeidet med rapporten gjennom sin stilling i foreningen. Dette betyr at den sannsynligvis ble godkjent av de øvrige medlemmene i foreningen, og at arbeidet med rapporten var et prosjekt som var direkte knyttet til Hvalfangerforeningens mandat. I forordet kommer det frem at Hjort ble en viktig støttespiller og samtalepartner for Risting mens han arbeidet med innsamling av statistikk til protokollen, samt dens utforming. Dette viser at statistikken ikke lenger bare var et utspring fra Ristings personlige engasjement, men at den også hadde blitt en viktig del av Hvalfangerforeningens interesseområde. Å vite hvor mye som hadde blitt fanget, hvordan fangsten hadde foregått, og hvem som hadde drevet den, var noe man ikke visste etter overgangen fra konsesjonert til pelagisk fangst. Med den konsesjonerte fangsten kunne man vite hvor ulike selskaper og hvalfangstbåter hadde holdt til basert på konsesjonene. Etter at den pelagiske fangsten fikk sitt gjennombrudd ble det nødvendig å få en oversikt over denne informasjonen på en annen måte.

Rapporten har en annen vinkling enn Ristings *Av Hvalfangstens Historie* i den forstand at den har et tydelig vitenskapelig preg. Risting skrev blant annet i utgivelsen i 1927 at alle selskaper ble tilsendt samme skjema som de skulle fylle ut, noe som tyder på at uniformitet og ønsket om å unngå feilkilder hadde økt betraktelig. Rapporten ble også utgangspunktet for en rapport utgitt gjennom Det Internasjonale Havforskningsrådet (ICES) i 1928.⁹⁷ Dette forteller at Ristings arbeid hadde en annen betydning i 1927 enn i 1922. Arbeidet ble også anerkjent på en annen måte.

⁹⁶ VA, HF-Ga, boks L0007. Forord.

⁹⁷ Sigurd Risting, *Whale and whale fetuses. Statistics of catch and measurements collected from The Norwegian Whalers' Association 1922-25*, i volum 50 av Conseil permanent international pour l'exploration de la mer – Rapports et procès-verbaux des Réunions, 1928.

I 1928 ble det gitt ut en *ICES*-rapport med tittelen "Whales and whale foetuses – Statistics of catch and measurements collected from The Norwegian Whalers' Association 1922–25".⁹⁸ Rapporten ble skrevet av Risting, og var som tidligere nevnt basert på data han hadde samlet inn gjennom sin stilling i Hvalfangerforeningen, samt data han hadde samlet inn før han fikk stillingen.⁹⁹ Datagrunnlaget var fangstskjemaer innsendt fra ulike hvalfangstselskaper.

ICES-rapporten hadde som hensikt å kaste lys over de ulike hvalartenes liv og migrasjonsmønster.¹⁰⁰ Publiseringen av rapporten tyder på at hvalenes liv var av interesse, uten at dette begrunnes noe ytterligere i utgivelsen. Man kan likevel lese rapporten som et uttrykk for den allmenne interessen for kvantifisering i samtiden. En del av denne interessen kom til uttrykk i tabeller og andre kvantifiserbare størrelser, som ble bruk for å forstå næringen og kommunisere det den omhandlet. Rapporten viser også at man var i stand til å organisere en felles rutine for innsamling av fangstskjemaer fra norske hvalfangerselskaper, samt presentere denne informasjonen. Utgivelsen av Ristings arbeid med hval og hvalfostre, med fokus på parrings- og drektighetstid, ble også belyst i *Morgenbladet*.¹⁰¹ Artikkelen fra 1928 kommenterte at det i perioden var økt interesse for hvalfangstnæringen og dens betydning for hvalbestanden. *Morgenbladets* artikkel tyder også på at utgivelsen av Ristings rapport var etterlengtet, og at det var behov for biologiske undersøkelser i hvalfangstnæringen. Gjennom utgivelsen av *ICES*-rapporten ble arbeidet hans vitenskapeliggjort og institusjonalisert, noe som igjen hadde stor betydning for hvordan tallene og statistikken fikk legitimitet og ble tatt imot.

Samtidig som Risting arbeidet med sitt, utvekslet han brev med flere aktører innen hvalfangstnæringen om publisering av arbeidet. En av aktørene han hadde mest kontakt med var Johan Hjort. Hjort fungerte langt på vei som mellommann i publiseringen og promoteringen av materialet. I 1927 utvekslet Risting og Hjort flere brev hvor de diskuterte en mulig utgivelse av Ristings arbeid, og hvilket format arbeidet i så fall skulle publiseres i.¹⁰² Dette forslaget ble etterhvert til virkelighet, og i november 1928 skrev Hjort at han på møter i Storbritannia hadde

⁹⁸ Risting 1928.

⁹⁹ VA, HF-Ga, boks L0007. Se også: Tønnessen og Johnsen 1969: 336

¹⁰⁰ Risting 1928: forord.

¹⁰¹ "Vil det lykkes at etablere samarbeide til undersøkelse av hvalens biologi?", *Morgenbladet*. 2. august 1928. Nr. 239, 110. Årgang, side 3.

¹⁰² VA, HK, boks L0002: Mappe "Hvalfangerforeningen 1925". Brev til Hjort 21. februar 1927, Sandefjord. Avsender Risting.

arbeidet for å få utgitt det statistiske arbeidet.¹⁰³ Resultatet disse møtene var at det han kalte ”International Bureau” gikk med på å utgi det resterende av Ristings foreløpige arbeid i to ulike volum.¹⁰⁴

I tillegg til at det er et stort omfang av korrespondanse mellom Risting og Hjort, viser korrespondansen mellom Gunnar Jahn og Risting i 1928 at Jahn også var en sentral aktør i utgivelsen av Ristings arbeid, og at det allerede før opprettelsen av Internasjonal Hvalfangststatistikk ble diskutert datasammenstillinger og publisering av arbeidet. I februar 1928 skriver blant annet Risting til Jahn:

Særlig vil jeg ha fremhævet at vor statistik nu begynner at bli ganske fyldig, saa den faar verd. Jeg har nettop under trykning en større avhandling som arter sig som en gennemgaaelse og bearbejdelse av de senere aars statistiske materiale paa dette omraade. Naar dette arbeide kommer ut, vil det i nogen utstrekning bidra til at kaste lys over disse spørsmaal.¹⁰⁵

Hvilke spørsmål statistikken skulle belyse konkretiseres ikke ytterligere i brevvekslingen mellom Risting og Jahn, annet enn at de omhandler det de omtaler som ”saken”. Sitatet peker likevel på at det allerede i 1928 var tiltenkt at statistisk arbeid skulle være med på å belyse saker som var viktige for næringen, som for eksempel handelsavtaler og fangstavtaler.

Risting hadde dermed i løpet av 1920-tallet blitt godt etablert som viktig aktør i utformingen av det statistiske arbeidet, og hadde jevn kontakt med andre viktige aktører i næringen som var kjent med hans arbeid. Også utenfor det norske hvalfangstmiljøet var Ristings arbeid med statistikk kjent, og selv i utlandet oppstod det diskusjoner rundt Ristings publikasjoner, blant annet ved at materialets pålitelighet ble diskutert.

Kjære Rasmussen, I anledning av Dit sidste brev og en til min forbauselse fremkommen kritik i pressen oversender jeg vedlagt gjenparter av en skrivelse med bilag, jeg idag har tilstillet Den Norske Hvalfangerforening.¹⁰⁶

Sitatet stammer fra et brev Hjort sendte til Rasmussen i 1928. I bilaget som nevnes kommenterte Hjort hvordan utgivelsen av Ristings ”Whales and whale foetuses”¹⁰⁷ hadde blitt mottatt utenfor

¹⁰³ VA, HK, boks L0002: Mappe ”Hvalfangerforeningen 1925”. Brev til Den Norske Hvalfangerforeningen 27. november 1928. Avsender Hjort.

¹⁰⁴ VA, HK, boks L0002: Mappe ”Hvalfangerforeningen 1925”. Telegram til Den Norske Hvalfangerforeningen 20. november 1928. Avsender Hjort.

¹⁰⁵ NB, GJ: Mappe ”Papirer vedr. Komiteen for Internasjonal Hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1928-30”. Brev til Jahn 8. februar 1928, Sandefjord. Avsender Risting.

¹⁰⁶ NB, Ms.4° 2911 Johan Hjort: etterlatte papirer (heretter forkortet JH): Mappe ”Ad. Rasmussen, Johan: 1927-28. 26 brev. Hjort, Johan til Rasmussen, Johan”. Brev til Rasmussen 19. oktober 1928.

¹⁰⁷ Risting 1928.

Norge. Samme dag sendte Hjort en redegjørelse til Den Norske Hvalfangerforening om hans tanker om kritikken som hadde oppstått.¹⁰⁸

I en anmeldelse i T.T for 29e Ds uttales der kritik over det Internationale Raads behandling av trykningen og offentliggjørelsen av Hr. Ristings avhandling, og herunder fremholdes bl.a. en frykt for at Hr. Risting skulde kunne bli utsat for at miste prioriteten for de resultater som han er kommet til og særlig da i forhold til "Discovery" expeditionens arbeider.¹⁰⁹

[...] Hvad angaar forholdet til prioriteten og særlig forholdet til Discoverykomiteen, skal jeg meddele, at lederen av Discoveryexpeditionen endog har vist saken den interesse at læse korrektur pass avhandlingen og i brev meddelt, at han har gjort dette, hvilket brev blev meddelt Hr. Risting, som uttalte sin store tilfredshet hermed. Avhandlingen har da ogsaa allerede ikke bare som før nævnt været offentlig citeret fra britisk side (D'Arcy Thomson: Fishery Board for Scotland Scientific Investigations 1928 No. III pag. 38).¹¹⁰

Sitatene viser at kritikken av utgivelsen av Ristings arbeid var todelt, og at Hjort tok til orde for å forsvare den og prosessene rundt. Dette kommer for eksempel frem i Johan Hjorts brev til Johan Rasmussen 30. oktober 1928, som han ga tittelen "Nordmand anerkjent i utlandet".¹¹¹ Brevet tyder på at Hjort også var deltakende i statistikkarbeidet, og at han håndterte en del formaliteter rundt utgivelser av Ristings arbeid og kontakter i hvalfangstnæringen. Pålitelighet var et viktig aspekt ved materialet, og noe de ulike aktørene var opptatte av, og prosessene rundt publikasjonene ble nøye diskutert.¹¹²

4.3 Johan Hjorts statistiske arbeid

Hjort arbeidet også med statistikk, og var knyttet til flere komiteer og organisasjoner. Han arbeidet blant annet i Hvalkomiteen, hvor han var spesielt knyttet til forhandlinger mellom Norge og Storbritannia. Da Hvalkomiteen ble oppløst i mars 1928, delvis som en følge av at komiteens oppgave i realiteten hadde gått bort fra det opprinnelige mandatet, delvis fordi det vakte irritasjon i Utenriksdepartementet at Hjort drev egne forhandlinger med Storbritannia, tok Hjorts rolle som norsk representant i forhandlingene slutt.¹¹³ I et brev til Det Kongelige

¹⁰⁸ NB, JH: Mappe "Ad. Rasmussen, Johan: 1927-28. 26 brev. Hjort, Johan til Rasmussen, Johan". Brev til Den Norske Hvalfangerforening 30. oktober 1928. Avsender Hjort.

¹⁰⁹ NB, JH: Mappe "Ad. Rasmussen, Johan: 1927-28. 26 brev. Hjort, Johan til Rasmussen, Johan". Dokument: S. Ristings Hvalavhandling. Side 1.

¹¹⁰ NB, JH: Mappe "Ad. Rasmussen, Johan: 1927-28. 26 brev. Hjort, Johan til Rasmussen, Johan". Dokument: S. Ristings Hvalavhandling. Side 3.

¹¹¹ NB, JH: Mappe "Ad. Rasmussen, Johan: 1927-28. 26 brev. Hjort, Johan til Rasmussen, Johan". Brev til Rasmussen 30. oktober 1928. Avsender Hjort.

¹¹² NB, JH: Mappe "Ad. Rasmussen, Johan: 1927-28. 26 brev. Hjort, Johan til Rasmussen, Johan". Brev til Rasmussen 30. oktober 1928.

¹¹³ Tønnessen og Johnsen 1969: 295.

Departementet for Handel, Sjøfart, Industri og Fiskeri (heretter referert til som Handelsdepartementet) 12. mars 1928 skrev Hjort at han gikk av som formann i komiteen, men likevel ville fortsette det vitenskapelige arbeidet som hadde blitt satt i gang. Dette besto i stor grad av havundersøkelser hvor Hjort benyttet på materiale fra norske hvalfangstselskaper, i tillegg til enkelte utenlandske.¹¹⁴ Han var dermed avhengig av at selskaper ville bidra med den nødvendige informasjonen. For at dette skulle være oppnåelig må Hjort ha hatt en viktig rolle i hvalfangstnæringen og blitt ansett som en ekspert på området. Dette bekreftes i et brev til ett av medlemmene i Folkeforbundet, hvor Hjort ble omtalt som norsk ekspert på hvalspørsmål.¹¹⁵ I samme brev påpekte han også at han fortsatt ville assistere Den Norske Hvalfangerforening.¹¹⁶

Omtrent to uker senere mottok Hjort et svar fra Handelsdepartementet hvor det ble lagt frem at Hvalkomiteen var oppløst, og at hans administrative myndighet i saker angående hvalfangst opphørte. Likevel hadde Hjort mulighet til å representere private selskaper under forhandlinger med Storbritannia angående de forberedende tiltakene for hvalens beskyttelse, da de foreløpige tiltakene ikke hadde gitt resultater. Det var flere konsesjoner som måtte fornyes, og departementet la frem at selskaper ikke skulle la seg hindre av forhandlingene angående beskyttelse av hvalen med Storbritannia i forhandlinger om konsesjonene.¹¹⁷ Hjort gikk dermed fra å være formann i Hvalkomiteen til å vie en stor del av tiden sin til å representere private selskaper i forhandlingssaker.

4.4 Oppsummering

Fra 1925 til 1929 ble hvalfangststatistikken i større grad knyttet til næringsinteresser, blant annet gjennom Risting og Hjorts arbeid og deres tilknytning til ulike organer i hvalfangstnæringen. Spesielt Den Norske Hvalfangerforening ble viktig for gjennomføringen av det statistiske arbeidet og følgene det fikk for næringen. Det var i hovedsak gjennom denne foreningen at Ristings arbeid utviklet seg fra å ha grobunn i personlig interesse til å være et

¹¹⁴ VA, HK, boks L0002: Mappe "Hvalfangerforeningen 1929.1930". Liste over selskaper som har bidratt til professor Hjorts havundersøkelser.

¹¹⁵ NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1928-30". Brev til mr. Smets, Folkeforbundet 12. oktober 1929. Avsender Jahn.

¹¹⁶ VA, HK, boks L0002: Mappe "Hvalkomiteen". Brev til Handelsdepartementet 12. mars 1928, Oslo. Avsender Hjort.

¹¹⁷ VA, HK, boks L0002: Mappe "Hvalkomiteen". Brev til Johan Hjort 30. mars 1928, Oslo. Avsender Handelsdepartementet.

interessefelt for en større krets aktører. På dette tidspunktet begynte man også å legge statistikk til grunn for avgjørelser og føringer innad i næringen, spesielt gjennom utgivelsen av *ICES*-rapporten om hval og hvalfostre i 1928.

Kapittel 5: En skolebestyrer, en biolog, og direktøren for Statistisk Sentralbyrå

Et sentralt element i regulering av den pelagiske fangsten gjennom hvalloven av 1929 var opprettelsen av Internasjonal Hvalfangststatistikk, som hadde som hensikt å samle inn statistisk materiale fra hvalfangstselskapene og publisere det. Opprettelsen av Hvalrådet var også et resultat av den nye Hvalloven. Loven ble også grunnlaget for Folkeforbundets *Convention for the Regulation of Whaling* i 1931, og ble utvidet ytterligere i årene 1934-1935.¹¹⁸ I 1929 ble også som nevnt Den Norske Hvalfangerforening omdøpt til Hvalfangerforeningen – *The Association of Whaling Companies*.

Børskraket i 1929 hadde store ringvirkninger på det internasjonale handelsmarkedet, og hadde også innvirkning på hvalfangstnæringen og dens tilhørende marked. Fra 1930 til 1931 opplevde flere selskaper drastiske fall i salget, som direkte virkning av den økonomiske krisen. For å redde sine medlemsselskaper besluttet Hvalfangerforeningen og dets medlemmer å senke produksjonen for produksjonsåret 1932-1933.¹¹⁹ Dette kapitlet handler om hvordan den norske hvalfangststatistikken utviklet seg mot en institusjonalisering, og fikk internasjonalt fotfeste, i perioden fra 1929 til 1935.

5.1 Opprettelsen av Hvalrådet og Internasjonal Hvalfangststatistikk

5.1.1 Hvalrådet

Den 13. september 1929 ble statens hvalråd, mer populært kalt Hvalrådet, opprettet. Rådets oppgaver var først og fremst av administrativ art, men drev i tillegg med vitenskapelig arbeid. I 1934 ble dette vitenskapelige arbeidet institusjonalisert da Statens institutt for hvalforskning ble opprettet og underlagt Hvalrådet. Hvalrådet skulle administrere og forvalte Hvalloven av 1929.¹²⁰ Loven hadde som hovedformål å kontrollere fangsten og utnyttelsen av råstoffet, men ikke å begrense ekspansjonen av den pelagiske fangsten, da Stortinget hadde bestemt at den ikke skulle være avhengig av konsesjoner.¹²¹ Denne loven var ikke den første som forsøkte å

¹¹⁸ Tønnessen og Johnsen 1969: 472.

¹¹⁹ Tjernshaugen 2018: 215.

¹²⁰ Tønnessen og Johnsen 1969: 334.

¹²¹ Tønnessen og Johnsen 1969: 338.

regulere fangsten, men var den første som forsøkte å innføre kontroll av fangsten på det frie hav.¹²²

Flere sentrale aktører i organisasjoner knyttet til hvalfangstnæringen hadde kontakt med Jahn og Hvalfangerforeningen. Jahn var som tidligere nevnt direktør for Det Statistiske Centralbyrå, og var formann i komiteen for Internasjonal Hvalfangststatistikk.¹²³ Blant annet Ragnvald Walnum, byråsjef i Handelsdepartementet og formann i Hvalrådet hadde jevn kontakt med ham.¹²⁴ Korrespondanse mellom Walnum, Hvalfangerforeningen, og Jahn viser at det også var Hvalrådets oppgave å tildele økonomiske midler til det statistiske arbeidet.¹²⁵ Alle utgiftene knyttet til utgivelser av Internasjonal Hvalfangststatistikk ble også utredet av Hvalrådet, noe Walnum påpekte i et brev til Jahn i november 1931. Han påpekte samtidig at utgivelsene av Internasjonal Hvalfangststatistikk burde gi uttrykk for hvor de økonomiske midlene kom fra.¹²⁶ En grunn til dette kan være at han ønsket at Hvalrådet skulle krediteres, men også at Hvalrådets rolle i utgivelsene av Internasjonal Hvalfangststatistikk kunne være med på å styrke rådets legitimitet.

5.1.2 Internasjonal Hvalfangststatistikk

I arkivet etter Hvalkomiteen kan man finne korrespondanse mellom Handelsdepartementet og Hvalfangerforeningen, hvor arbeidet med hvalfangststatistikk diskuteres. I et brev til Handelsdepartementet datert 3. august 1929 står det:

Jeg har nu hatt anledning til de i mit brev omtalte konferanser om ordningen av hvalstatistikken, idet jeg har talt med herr Bureauchef Walnum, Direktør Jahn, Konsul Johan Rasmussen og Sekretær i Hvalfangerforeningen, herr Risting. Der var i disse samtaler samstemmighet om, at der burde opnevnes en sådan komité, som jeg foreslog for Handelsdepartementet i skrivelse av 6te mai iår med det opdrag å planlegge og lede arbeidet med sådan statistikk.¹²⁷

¹²² Tønnessen og Johnsen 1969: 330.

¹²³ Lie og Roll-Hansen 2001: 117. Se også: Bjerve 1972: 109.

¹²⁴ VA, HK, boks L0003: Mappe "Handelsdepartementet 1929". Brev til statsråd Oftedal, Handelsdepartementet 3. august 1929. Avsender Hjort. Se også: VA, HK, boks L0003: Mappe "Hvalrådet 1932". Brev til Hjort 22. september 1932, Oslo. Avsender Handelsdepartementet, signert Walnum.

¹²⁵ NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk korrespondanse ved Handelsdepartementet og Hvalrådet". Brev til Jahn 30. mai 1932, Oslo. Avsender Walnum.

¹²⁶ VA, HK, boks: Mappe "Hvalrådet 1931". Gjenpart av skrivelse av 28. november 1921 til Gunnar Jahn. Avsender Walnum.

¹²⁷ VA, HK, boks L0003: Mappe "Handelsdepartementet 1929". Brev til statsråd Oftedal, Handelsdepartementet 3. august 1929. Avsender ikke oppgitt.

Komiteen omtalt i brevet ble i 1929 til organisasjonen Internasjonal Hvalfangststatistikk. Med hvalfangstnæringens utvikling mot pelagisk fangst ble det nødvendig å regulere fangsten, og for å begrunne reguleringen av fangsten på det åpne hav ble det også nødvendig å presentere vitenskapelig materiale som kunne støtte dette. Selv om den offisielle opprettelsen av Internasjonal Hvalfangststatistikk ikke fant sted før i august 1929, hadde det internasjonale havforskningsrådets hvalkomité (ICES) allerede i april 1929 vedtatt en anbefaling til den norske regjeringen om opprettelsen av en institusjon for innsamling og utarbeiding av hvalfangststatistikk. I denne anbefalingen ble det lagt frem fire ønsker for utarbeidelsen av statistikken:

1. *At statistikken skulde bli innsamlet fra alle land, også de som ikke var medlemmer av det internasjonale Havforskningsinstitutt.*
2. *At der skulde bli samlet statistikk fra tidligere år – i det minste fra alle år som er gått siden krigen – fra alle land.*
3. *At der hvert år skulde bli gitt en fortegnelse over alle hvalfangstselskap som var i virksomhet, med en oversikt over antallet av de hvalbåter som er brukt.*
4. *At statistikken skulde bli gitt årlig hvis det var mulig.*¹²⁸

I august 1929 sendte Hjort et brev til medlemmene i Hvalkomiteen hvor han la frem resultatene etter møter med det internasjonale havforskningsrådet og den norske regjeringen. Resultatet var at den norske regjeringen godtok opprettelsen av en organisasjon for behandling av hvalfangststatistikk.¹²⁹ Samme år ble organisasjonen Internasjonal Hvalfangststatistikk, *The Bureau for International Whaling Statistics*, stiftet. Den hadde som formål å samle inn oppgaver fra alle land hvor man drev med hvalfangst. Det skulle også samles inn oppgaver for tidligere år, samt at det hvert år skulle settes opp en liste over alle ekspedisjoner med detaljer om hvalbåtene som hadde blitt brukt. I tillegg skulle det gis ut årlig statistikk basert på disse oppgavene. Komiteen som fikk dette i oppgave bestod av Jahn, Hjort og Risting. Risting fikk hovedansvaret for det praktiske arbeidet med statistikken.¹³⁰ I 1938 ble Internasjonal Hvalfangststatistikk underlagt Hvalrådet.¹³¹ At et organ for forvaltning og innsamling av

¹²⁸ NB, JH: Mappe ”Jacobsen – G. Jahn (1924-35)”. Dokument om opprettelsen av Internasjonal Hvalfangststatistikk 13. september 1930. Avsender Jahn. Side 1.

¹²⁹ NB, GJ: Mappe ”Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1928-30”. Brev til Hvalkomiteen 27. august 1929, Oslo. Avsender Hjort.

¹³⁰ Tønnessen og Johnsen 1969: 335.

¹³¹ Tønnessen og Johnsen 1969: 336.

statistikk senere ble underlagt Hvalrådet, som skulle forvalte hvalloven av 1929, tydeliggjør sammenhengen mellom opprettelsen av norsk hvalfangststatistikk og hvalfangstregulering.

Opprettelsen av Internasjonal Hvalfangststatistikk kan kobles direkte til *ICES* og Folkeforbundet, noe som også knytter opprettelsen direkte til Hjort og Jahn. Mens Jahn satt i Folkeforbundets økonomiske komité, satt Hjort i *ICES'* hvalkomité.¹³² I den kongelige resolusjonen av 16. august 1929 heter det at hvalkomiteen i det internasjonale havforskningsrådet, *ICES*, har anmodet den norske regjeringen om å opprette en sentralinstitusjon for statistikk av verdens hvalfangst.¹³³ Det er rimelig å anta at opprettelsen av Internasjonal Hvalfangststatistikk var planlagt av Hjort, Jahn og Risting i fellesskap. Fordi Hjort satt i *ICES'* hvalkomité og Jahn i Folkeforbundets økonomiske komité er det grunnlag for å anta at de hadde muligheten til å påvirke organisasjonene.

Hjort hadde blant annet vært i kontakt med byråsjef Walnum og statsråd Oftedal for å diskutere ordningen med hvalfangststatistikk, slik at også Handelsdepartementet var involvert i opprettelsen av Internasjonal Hvalfangststatistikk. Hvalfangststatistikk kan ha vært et viktig grunnlag for å fremme og ivareta norske handelsinteresser, gjennom kunnskap om ressurspotensialet.

Statistikken til Risting før opprettelsen av Internasjonal Hvalfangststatistikk hadde i liten grad omfattet utenlandske selskaper. Det var nå å inkludere all produksjon av hvalolje i verden.¹³⁴ Det ble blant annet samlet inn fangstoppgaver fra Storbritannia, i tillegg til at man forsøkte å få til en avtale med Storbritannia om standardisering av britiske oppgaver.¹³⁵ At Handelsdepartementet spilte en sentral rolle i opprettelsen av Internasjonal Hvalfangststatistikk

¹³² Bjerve 1972: 109. Se også: VA, HK, boks L0003: Mappe "Handelsdepartementet 1929". Gjenpart av det til grunn for kgl.resl. av 16. august 1929 liggende foredrag.

¹³³ VA, HK, boks L0003: Mappe "Handelsdepartementet 1929." Gjenpart av det til grunn for kgl.resl. av 16. august 1929 liggende foredrag.

¹³⁴ VA, HK, boks L0003: Mappe "Handelsdepartementet 1929". Gjenpart av det til grunn for kgl.resl. av 16. august 1929 liggende foredrag.

¹³⁵ NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1930-36". Brev til Hjort 4. april 1933. Avsender Hvalfangerforeningen. Se også: NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1930-36". Brev til Hjort 6. april 1933, Sandefjord. Avsender Hvalfangerforeningen, signert Risting.

tydeliggjøres her, da det var departementet som bestemte hvem som skulle være medlemmer og hvilke roller disse skulle ha.¹³⁶

5.2 Hvalfangerforeningen – The Association of Whaling Companies

Hvalfangerforeningen ble viktig for utviklingen av norsk hvalfangststatistikk, da en stor del av Ristings arbeid ble gjennomført gjennom hans stilling som sekretær i foreningen. Hvalfangerforeningen var en interesseorganisasjon for næringen, og mye tyder på at den ønsket å beskytte hvalbestanden gjennom ulike produksjonsavtaler. I et brev til Hjort skrev blant annet Risting:

[...] Vi ønsker i denne sammenheng særlig å betone at det har været Hvalfangerforeningens opgave å beskytte hvalbestanden mest mulig gjennom disse avtaler. Vi har således bestemt at der skal utbringes 110 fat pr. beregnet blåhval. Hvis dette kvantum ikke nåes, går det utover vedkommende selskap selv da der ikke tillates nogen overskridelse av hvalkvoten.¹³⁷

Foreningens formål var dermed noe tvetydig, noe som åpner spørsmål om hvorvidt produksjonsavtalene og Hvalfangerforeningens interesser lå i tiltak for å skåne hvalbestanden, eller om motivasjonen bak organiseringen lå i ønsket om å bevare industrien. Sitatet viser at et ønske om økt ressursutnyttelse. En lignende tvetydighet fantes i problemstillinger som omhandlet den pelagiske fangsten, og spørsmål om produksjonsavtaler og opprettelsen av foreningen var for å regulere den pelagiske fangst for hvalens beste, eller for å regulere fangsten for selskapenes beste slik at næringen kunne fortsette å utvikle seg. Bestanden var næringens naturressursgrunnlag, noe som lå til grunn for ønsket om å bevare av bestanden. Det var dermed i Hvalfangerforeningens interesse at det ble samlet inn statistikk om ressursgrunnlaget.

¹³⁶ NB, GJ: Mappe ”Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk korrespondanse ved Handelsdepartementet og Hvalrådet”. Brev til Gunnar Jahn 22. august 1929, Oslo. Avsender Handelsdepartementet.

¹³⁷ VA, Hvalrådet VEMU/ARS-A-1006/D (heretter forkortet HR), boks L0003: Mappe ”Begrensning av fangsten 1932/1933”. Brev til Hjort 15. juni 1932, Sandefjord. Avsender Hvalfangerforeningen, signert Risting.

5.3 Forholdet Jahn, Hjort og Risting

Risting arbeidet ikke alene med det statistiske materialet som ble samlet inn gjennom Internasjonal Hvalfangststatistikk. Han samarbeidet tett med Hjort, som spesielt hjalp til med både publisering og innsamling av datamaterialet, mens Jahn fikk oppdateringer som han inspiserer nøyt.¹³⁸ Rapportene fra Risting til Jahn inneholdt informasjon om hvilke selskaper og fangstfelt som var dekt i statistikken. ”I henhold til muntlig avtale på møte i Oslo den 16.ds. i komiteen for internasjonal statistikk over hvalfangsten, tillater jeg mig å tilstille Dem en meddelelse om hvordan arbeidet nu ligger an.”¹³⁹

På første halvdel av 1930-tallet arbeidet også Risting, Hjort og Jahn for å få til et samarbeid med Biologisk Laboratorium ved Universitetet i Oslo.¹⁴⁰ Den innviklede korrespondansen dem imellom forteller at det etter hvert utviklet seg et nettverk av sentrale aktører som bidro på ulike måter. I tillegg til Jahn og Hjort var også Rasmussen involvert i utgivelsen av arbeidet. Det var hyppig utveksling på kryss og tvers mellom de ulike aktørene, og de samarbeidet tett om utgivelser av Internasjonal Hvalfangststatistikk. I juli 1929 skrev Risting:

*Jeg har mottatt Deres brev av 6. ds. Hvori De ønsker et møte hernede for å diskutere forskjellige spørsmål vedrørende statistikk og skjema for fangstjournaler. Refererende til samtale av igår med Byråsjef Walnum tillater jeg mig å meddele at vi gjerne vil ha et sådant møte hernede of skal jeg såsnart som mulig, efter Konsul Johan Rasmussens tilbakekomst, søke å få et sådant møte istand og gi Dem underretning så tidlig som det er mulig.*¹⁴¹

Sitatet viser at mens Risting rapporterte jevnlig til Jahn om utviklingen av arbeidet, rapporterte Jahn videre til Hjort og Rasmussen, i tillegg til at Risting også hadde direkte kontakt med dem.¹⁴²

Korrespondanse mellom Jahn og Risting, samt mellom Jahn og andre aktører knyttet til innsamlingen av hvalfangststatistikk, tyder på at han sammen med Hjort fungerte som et

¹³⁸ VA, HK, boks L0002: Mappe ”Hvalfangerforeningen 1925”. Brev til Hjort 29. oktober 1925, Sandefjord. Avsender Risting. Se også: VA, HK, boks L0002: Mappe ”Hvalfangerforeningen 1929.1930”. Brev til direktør Gunnar Jahn 17. august 1929. Avsender Risting.

¹³⁹ VA, HK, boks L0002: Mappe ”Hvalfangerforeningen 1929.1930”. Brev til Jahn 17. aug 1929. Avsender Risting.

¹⁴⁰ NB, GJ: Mappe ”Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1930-36”. Brev til Jahn 4. april 1933. Avsender Risting.

¹⁴¹ VA, HK, boks L0002: Mappe ”Hvalfangerforeningen 1929-1930”. Brev til Hjort 12. juli 1929, Sandefjord. Avsender Risting.

¹⁴² VA, HK, boks L0002: Mappe ”Hvalfangerforeningen 1929-1930”. Brev til direktør Gunnar Jahn 17. august 1929. Avsender Risting.

mellomledd i publiseringen av det statistiske arbeidet Risting arbeidet med. At Jahn hadde denne rollen kaster nytt lys over betydningen av Ristings arbeid, ettersom Jahn, som tidligere nevnt, arbeidet som direktør i Statistisk Sentralbyrå. At direktøren ved Statistisk sentralbyrå valgte å engasjere seg i arbeidet viser at næringen var viktig for nasjonen, i tillegg til at det var med på å legitimere arbeidet på et annet plan.

Jahns oppgave er imidlertid noe vanskelig å konkretisere, men brev fra Risting tyder på at han blant annet hadde i oppgave å oversende materiale som Risting manglet.¹⁴³ Det foreligger korrespondanse som tyder på at Jahn hadde ansvar for å kontakte andre aktører i andre hvalfangermiljøer for å få tilgang til deres fangsttall, blant annet fra Santiago¹⁴⁴, California¹⁴⁵ og Ottawa¹⁴⁶. I tillegg korresponderte Jahn med kjente navn i amerikansk og britisk hval- og havforskning, som Remington Kellogg¹⁴⁷ og Henry G. Maurice.¹⁴⁸ Trolig hadde Jahn fått innpass i andre lands hvalfangermiljøer gjennom sin rolle i Folkeforbundet. Kellogg talte om hvalsaker i Folkeforbundets økonomiske komité i 1930 etter å ha utgitt *The History of Whales – Their Adaptation to Life in the Water*, og det er rimelig å tenke seg at det kan ha vært her Jahn fikk kontakt med ham.¹⁴⁹ I tillegg til korrespondanse med selskaper fra det amerikanske kontinentet finnes det korrespondanse med Chr. Salvesen & Co.,¹⁵⁰ samt brev adressert til Jahn med informasjon om mottatte fangstskjemaer og fangststatistikk.¹⁵¹

¹⁴³ NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1928-30". Brev til Jahn 23. august 1929, Sandefjord. Avsender Risting.

¹⁴⁴ NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1928-30". Brev til Jahn 20. november 1929, Oslo. Avsender ikke oppgitt.

¹⁴⁵ NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1928-30". Brev til Jahn 18. november 1929, San Fransisco, California. Avsender ikke oppgitt.

¹⁴⁶ NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1930-36". Brev til Jahn/Internasjonalt Byrå for Hvalfangststatistikk 31. juli 1935, Ottawa. Avsender ikke oppgitt.

¹⁴⁷ NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1928-30". Brev til Kellogg 18. juni 1930.

¹⁴⁸ NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1928-30". Brev til Henry G. Maurice.

¹⁴⁹ Frank C. Whitmore Jr., *Remington Kellogg 1892-1969*, bibliografisk memoar i National Academy of Sciences, Washington D.C 1975: 169 & 179.

¹⁵⁰ NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1928-30". Brev til Chr. Salvesen & Co. 5. februar 1930.

¹⁵¹ NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1928-30". Brev til Jahn 21. desember 1929. Avsender Risting. Se også: NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1928-30". Brev til Jahn 30. oktober 1929. Avsender ikke oppgitt.

Hjort, Risting og Jahn arbeidet også med å innføre fangstopp-gaver hos ulike aktører i næringen for å standardisere strukturen i føringen av fangsttall. Som nevnt ble det blant annet arbeidet med innføring av fangstdagbøker hos britiske selskap,¹⁵² i tillegg til at man i 1934 forsøkte å samle inn informasjon fra den russiske hvalfangsten, noe man til slutt klarte å oppnå, selv om den var noe mangelfull.¹⁵³ Grunnen til dette kan ha vært at fangsten ikke tok hensyn til de internasjonale reguleringsene som var blitt satt.¹⁵⁴

Hjort fikk hjelp av andre aktører i hvalfangstnæringen til å fullføre sin del av arbeidet, som i stor grad besto av å skaffe manglende informasjon. I et brev til Walnum skrev Hjort at den statistiske fremstillingen av ulike antarktiske områder var ferdig, men at det manglet en journal for å konstruere kart.¹⁵⁵ Hva disse kartene skulle representere eller brukes til spesifiseres ikke ytterligere, men det er rimelig å tenke seg at formålet med kartene kan ha vært å visualisere statistikken. Hjort skrev at ”vi vilde være meget takknemlig for å få låne [journal], iallfall i nogle dager i den uke som begynner den 4de januar”. Hjort var dermed, på lik linje som Risting, avhengig av andre aktører for å få gjennomført arbeidet. Noen år senere sendte Hjort enda et brev til Walnum hvor han informerte om at Risting skulle hjelpe ham med å orientere seg i det materialet han skulle legge frem i London. I samme brev informerte han også om at statsråd Jahn ønsket å være til stede for å diskutere situasjonen.¹⁵⁶ Som tidligere nevnt var Handelsdepartementet allerede koblet til opprettelsen av Internasjonal Hvalfangststatistikk, men i det Hjort tok kontakt med byråsjef Walnum for å få tilgang til journaler ble departementet også direkte involvert i det statistiske arbeidet.

Jahn og Hjort fungerte altså som mellomledd, eller mellommenn, i utgivelsen av Ristings statistiske arbeid. På en side formidlet de arbeidet til et bredere publikum, samtidig som de på et vis ”oversatte” arbeidet slik at det ble enkelt å forstå for utenforstående aktører. Mens Hjort

¹⁵² NB, GJ: Mappe ”Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1930-36”. Brev til Hjort 6.april 1933, Sandefjord. Avsender Hvalfangerforeningen, signert Risting. Se også: NB, GJ: Mappe ”Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1930-36”. Brev til Jahn 20. april 1933, Oslo. Avsender Hjort.

¹⁵³ NB, GJ: Mappe ”Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1930-36”. Brev til utenriksdepartementet 19. desember 1933. Se også: NB, GJ: Mappe ”Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1930-36”. Brev til Risting 17. mars 1934.

¹⁵⁴ Dorsey 2013: 154.

¹⁵⁵ VA, HK, boks L0005: Mappe ”Hvalrådet 1931”. Brev til Walnum 23. desember 1931. Avsender Hjort.

¹⁵⁶ VA, HK, boks L0006: Mappe ”Hvalrådet 1935”. Brev til Walnum 18. mars 1935. Avsender Hjort.

rettet seg mot et marinbiologisk publikum, var Jahn mer rettet mot statistikk som moderne samfunnsfag, og var sterkt engasjert i økonomiske problemstillinger.¹⁵⁷ Det er rimelig å konkludere med at etableringen av det internasjonale statistikkbyrået kom i stand av virksomheten til Hjort, Jahn og Risting.

5.4 Kritikk og pålitelighet

Selv om utgivelsen av *ICES*-rapporten og korrespondansen mellom aktører i hvalfangstmiljøet viser at Ristings arbeid ble ansett som viktig, finnes det også korrespondanse som peker på at det innimellom ble sådd tvil om statistikken. I april 1930 skrev Jahn til Risting

*På mötet i Berlin fikk jeg av den engelske ekspert, Mr. Darnley, vedlagte tabeller over fangsten i Falkland Island Dependencies. Som De vil se faller ikke tallene helt sammen med Deres.*¹⁵⁸

Jahn var likevel svært forsiktig i sitt brev til Risting, og trådte varsomt da han foreslo at neste utgave av Internasjonal Hvalfangststatistikk skulle bruke den engelske statistikken som utgangspunkt. Dagen etter svarte Risting på Jahns brev hvor han la frem at forklaringen på uoverensstemmelsen i statistikken var enkel, men at de kunne diskutere dette ytterligere på neste møte.¹⁵⁹ Risting hadde dermed god nok oversikt og kunnskap til å svare på bemerkninger som kom fra autoriteter som Jahn, noe som igjen peker på at Risting selv hadde blitt en autoritet innen hvalfangststatistikk. Jahns brev er ikke nødvendigvis et forsøk på delegitimering av arbeidet, men heller et eksempel på engasjement og felles interesse i å fremskaffe gode data gjennom faglige innspill.

Ett og et halvt år senere ble det igjen påpekt at det var uoverensstemmelser i den utgitte utgaven av Internasjonal Hvalfangststatistikk. Denne gangen var det J. Borley som påpekte ulikheter mellom den britiske statistikken og statistikken utgitt i Internasjonal Hvalfangststatistikk.¹⁶⁰ Dette brevet ble deretter oversendt til Jahn slik at han kunne holdes orientert. I starten av januar 1932 svarte Risting på Borleys brev, og forklarte de ulikhetene og uoverensstemmelsene Borley hadde kommentert. Risting svarte blant annet at han var overrasket over uoverensstemmelsene,

¹⁵⁷ Lie og Roll-Hansen 2001: 305.

¹⁵⁸ NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1928-30". Brev til Risting 9. april 1930. Avsender Jahn.

¹⁵⁹ NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1928-30". Brev til Jahn 10. april 1930. Avsender Risting.

¹⁶⁰ NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1930-36". Brev til Risting 18. desember 1931. Avsender J. V. Borley.

og at han hadde tiltro til at materialet han hadde samlet inn gjennom ulike hvalfangstselskaper var korrekt.¹⁶¹

5.5 Hvalens beskyttelse?

I 1931 oppstod det diskusjoner om regulering av fangstfeltene knyttet til landstasjoner i Antarktis, hvor blant annet den norske utenriksministeren og den britiske sendemannen diskuterte mulige tiltak for hvalens beskyttelse.¹⁶² Dette kan ha vært fordi hvalfangstnæringen ekspanderte, og antallet selskaper som deltok i fangsten økte kraftig.¹⁶³ Hvalrådet skrev i fortrolige dokumenter til Handelsdepartementet at enkelte av forholdsreglene som ble lagt frem allerede inngikk i hvalloven av 1929, men at et lisenssystem for fangst på åpent hav ville hatt effekt, selv om det kom til å bli vanskelig å få gjennomslag for dette internasjonalt.¹⁶⁴ Hvalrådet foreslo deretter at det skulle utnevnes en egen komité for arbeidet med forhandlinger om nye lisenssystemer. De mente denne burde bestå av Hvalrådets medlemmer, menn som tilhørte hvalfangstbedrifter, en representant fra utenriksdepartementet, samt Jahn.¹⁶⁵ Dermed kunne også forhandlingene om lisenssystemer på åpent hav knyttes til Folkeforbundet og deres interesser ettersom Jahn var medlem i deres økonomiske komité.

Året etter sendte Risting et brev til Hjort hvor han uttrykte bekymring for omfanget av Unilevers fangst. I brevet la han blant annet frem ulike tiltak som kunne foreslås for å redusere fangsten.¹⁶⁶

I brevet står det blant annet

Unilevers kokerier blev som bekjent beskyldt for "rovfangst" de siste år. Mulig dette er adskillig overdrevet. Vi får se når de nøiaktige data foreligger.

Sitatet viser at Risting hadde som intensjon å bruke statistikk for å vurdere Unilevers fangst. Risting var imidlertid klar over at han måtte trå varsomt, og at han måtte vektlegge nøyaktig

¹⁶¹ NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1930-36". Brev til J. V. Borley 6. januar 1932. Avsender Risting.

¹⁶² VA, HK, boks L0005: Mappe "Hvalrådet 1931". Fortrolig dokument til Handelsdepartementet, 23. juni 1931, Oslo. Side 1.

¹⁶³ Tønnessen og Johnsen 1969: 347.

¹⁶⁴ VA, HK, boks L0005: Mappe "Hvalrådet 1931". Fortrolig dokument til Handelsdepartementet, 23. juni 1931, Oslo. Side 2.

¹⁶⁵ VA, HK, boks L0005: Mappe "Hvalrådet 1931". Fortrolig dokument til Handelsdepartementet, 23. juni 1931, Oslo. Side 3.

¹⁶⁶ VA, HR, boks L0003: Mappe "Begrensning av fangsten 1932/1933". Avskrift av brev til Hjort, 15. juni 1932, Sandefjord. Avsender Risting.

data for å oppnå en objektiv tilnærming. Likevel ble Risting, gjennom Hvalfangerforeningen, deltakende på den internasjonale arenaen da han samme dag oversendte en produksjonsavtale som Hjort kunne ta i bruk ved forhandlinger.

*Vedlagt tillater vi oss å tilstille Dem 1 eksemplar av produksjonsavtalen, idet vi mener at De kan benytte hvad De finner å ha bruk for under Deres forhandlinger. Der er ting i avtalen som ingen interesse har og som kun har betydning for selskapenes innbyrdes forhold, men vi overlater det til Deres skjønn å ta hvad der måtte passe for Dem.*¹⁶⁷

Ristings arbeid ble dermed knyttet til et internasjonalt ressursdiplomati som tilrettela for Hjorts virksomhet. I dette brevet skrev også Risting at Hvalfangerforeningens oppgave var ”å beskytte hvalbestanden mest mulig gjennom disse avtaler”.¹⁶⁸

Fordi beskyttelse av hvalbestanden var en av Hvalfangerforeningens oppgaver, bestemte foreningen at det skulle innføres et kvotesystem. Systemet tok utgangspunkt i at det skulle utbringes 110 fat olje per blåhval i feltene hvor hvalene var store, og 100 fat per blåhval i feltene hvor hvalene var noe mindre. Hvalfangerforeningen hadde dermed pålagt medlemmene å følge de fastsatte reglene, og kunne bøtelegge de selskapene som ikke fulgte dem.¹⁶⁹ Med dette ble Hvalfangerforeningens oppgave noe endret, og gikk fra å skulle bevare hvalfangstselskapers interesser til å også beskytte hvalbestanden. Endringen i foreningens oppgave kan likevel sies å være del av en naturlig utvikling, da det å beskytte hvalbestanden nettopp var av interesse for fangstselskapene.

I 1934 ble det lagt frem ytterligere forslag for vern av hvalbestanden. Det ble blant annet opprettet en komité som skulle drøfte den norske hvalfangstens situasjon og fremtidsutsikter. Denne besto av flere sentrale og kjente aktører i hvalfangstnæringen, blant annet Anders Jahre, Johan Rasmussen og Finn Bugge. Komiteen tok utgangspunkt i statistikk da de argumenterte for at hvalbestanden i sydhavsfeltene hadde blitt sterkt redusert gjennom pelagisk fangst.¹⁷⁰ De foreslo en begrenset fangsttid, i tillegg til påbud om at hele hvalen skulle utnyttes ved fremstilling av råmateriale. De mente at en begrenset fangsttid var mulig å innføre for pelagiske

¹⁶⁷ VA, HR, boks L0003: Mappe ”Begrensning av fangsten 1932/1933”. Avskrift av brev til Hjort, 15. juni 1932, Sandefjord. Side 1. Avsender Hvalfangerforeningen, signert Risting.

¹⁶⁸ VA, HR, boks L0003: Mappe ”Begrensning av fangsten 1932/1933”. Avskrift av brev til Hjort, 15. juni 1932, Sandefjord. Side 1. Avsender Hvalfangerforeningen, signert Risting.

¹⁶⁹ VA, HR, boks L0003: Mappe ”Begrensning av fangsten 1932/1933”. Avskrift av brev til Hjort, 15. juni 1932, Sandefjord. Side 1-3. Avsender Risting.

¹⁷⁰ VA, HK, boks L0006: Mappe ”Hvalrådet 1934”. Brev til Handelsdepartementet 11. juni 1934. Side 4. Avsender ikke oppgitt.

ekspedisjoner, og at man kunne oppnå omtrent lik produksjon ved å utnytte hele hvalen over en kortere periode.¹⁷¹ Disse forslagene ble lagt frem i 1934, og viser at man allerede da mente at det fantes statistiske data som viste at hvalbestanden hadde sunket i sydhavsfeltene. Forslagene skulle dermed være gunstige både for hvalbestanden og for næringen, og viser at motivasjonen bak forslagene var noe blandet.

5.6 Oppsummering

I tiden mellom 1929 og 1935 ble hvalfangststatistikken institusjonalisert gjennom offentlige komiteer og organisasjoner. En stor del av prosessen rundt etableringen av norsk hvalfangststatistikk var forankret i virksomheten til de ulike aktørene og deres tilknytning til hverandre. Bakgrunnen til de ulike aktørene involvert i prosessen var svært spredt. Til syvende og sist var de mest sentrale aktørene en fiskeridirektør og biolog, en skolebestyrer, lederen for Statistisk Sentralbyrå og byråsjefen i Handelsdepartementet. I tillegg var Folkeforbundet involvert i etableringen av Internasjonal Hvalfangststatistikk.

Det statistiske arbeidet gjennom Internasjonal Hvalfangststatistikk var en videreføring av arbeidet som hadde blitt gjort tidligere gjennom Ristings stilling i Hvalfangerforeningen.¹⁷² Den store forskjellen var at hans samarbeid med Hjort og Jahn innførte en ny institusjonell ramme, og at han fikk tilgang på et større utvalg materiale gjennom denne institusjonaliseringen. Ved opprettelsen av komiteen for Internasjonal Hvalfangststatistikk hadde man oppdaget at det var mulig, og naturlig, å bygge videre på Ristings arbeid med fangstskjemaer. I tillegg hadde det blitt brukt offisiell statistikk fra ulike land, samt supplering av materiale der det var nødvendig. I første omgang ble det utgitt statistikk som opplyste om ulike typer hval, antallet hvalfangststasjoner og kokerier, og antallet hvalbåter. I senere utgivelser ble det utgitt måleoppgaver over fangede hvaler og hvalfangstselskapenes virksomhet.¹⁷³ Dermed oppfylte utgivelsene ønskene Hvalkomiteen selv hadde satt i 1929.¹⁷⁴

¹⁷¹ VA, HK, boks L0006: Mappe "Hvalrådet 1934". Brev til Handelsdepartementet 11. juni 1934. Side 4-6. Avsender ikke oppgitt.

¹⁷² NB, JH: Mappe "Jacobsen – G. Jahn (1924-35)". Dokument om opprettelsen av Internasjonal Hvalfangststatistikk 13. september 1930. Avsender Jahn. Side 2.

¹⁷³ NB, JH: Mappe "Jacobsen – G. Jahn (1924-35)". Brev til Hjort 6. mai 1930, Oslo. Avsender Jahn. Side 2.

¹⁷⁴ NB, JH: Mappe "Jacobsen – G. Jahn (1924-35)". Dokument om opprettelsen av Internasjonal Hvalfangststatistikk 13. september 1930. Avsender Jahn. Side 1.

Kapittel 6: Avslutning og konklusjon

6.1 Avslutning

I midten av oktober 1935 døde Sigurd Risting.¹⁷⁵ Flere aviser hadde notiser om ham, blant annet *Morgenbladet* som publiserte en nekrolog skrevet av Hjort.¹⁷⁶ Her skildrer han Ristings betydning for ham personlig og for hvalfangstnæringen.

På et tidspunkt da få mennesker forstod hvilke muligheter hvalfangsten innebar for vårt land, da en da færre hadde funnet frem til troen på den ekspansive eventyrlyst, den dristige tilpasningsevne som ennå slumret eller nettopp var våknet i Vestfold, så Sigurd Risting den store oppgave å ville bevare de eventyr som endten ikke ikklædt poetiske uttrykk, men i en historieforskning som med omhu og trofasthet hengnet om alle minnene, om de mange fremragende personligheter og deres store tekniske foretagsomhet. Det var Ristings mål å gi disse minner form i konkrete kjensgjerninger, i tall om fangster, i naturhistoriske opplysninger ut fra hvilke engang i fremtiden en skapende og fantasifull historieskriving kan vinne frem til det store perspektiv mot bakgrunnen av folkets liv og landets skjebne.

Sitatet fra Hjort belyser viktigheten av Ristings arbeid. Hjort skrev indirekte at Risting var en av få som forsto at vitenskapelig arbeid kunne være nøkkelen til ekspansjon i næringen, både gjennom tall, kjensgjerninger og historieforskning.

Da Risting døde forsvant en del av den drivende kraften bak det statistiske arbeidet organisert av Hvalfangerforeningen, til tross for at det ble overtatt av Harald B. Paulsen, som også overtok Ristings stilling som sekretær i foreningen.¹⁷⁷ Paulsen utarbeidet tabellene for utgivelsen av internasjonal hvalstatistikk i 1936, og ble senere utnevnt som medlem av Internasjonal Hvalfangststatistikk.¹⁷⁸ Arbeidet med fangstoppgaver og fangststatistikk i Hvalfangerforeningen ble videreført etter Ristings død. En av grunnene var at det arbeidet som

¹⁷⁵ Sandefjords blad 15. oktober 1935. side 4 og 5.

¹⁷⁶ "Sigurd Risting in memoriam", *Morgenbladet*. 6. november 1935. Nr. 307, 117. Årgang, side 5.

¹⁷⁷ NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk korrespondanse med Handelsdepartementet og Hvalrådet". Brev til Jahn 16. oktober 1936, Oslo. Avsenders signatur ikke mulig å tyde.

¹⁷⁸ NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk korrespondanse med Handelsdepartementet og Hvalrådet". Brev til Walnum 22. august 1936, Oslo. Se også: NB, GJ: Mappe "Papirer vedr. Komiteen for internasjonal hvalfangststatistikk. Korrespondanse 1930-36". Brev til Jahn 22. oktober 1936, Sandefjord. Avsender Harald B. Paulsen

hadde startet som en skolebestyrers personlige engasjement hadde blitt institusjonalisert og internasjonalisert. Hvalfangerforeningen var også forpliktet til å fortsette arbeidet.

Ristings rolle i hvalfangstnæringen var noe tvetydig, og hans stilling som skolebestyrer forsvant ikke, selv om han arbeidet møysommelig med hvalfangststatistikk, og selv etter flere tiår med arbeid i hvalfangstnæringen ble han fortsatt omtalt som ”skolebestyrer Sigurd Risting”. Arven etter ham var viktig, noe som blir spesielt tydelig med hvalloven av 1935. Denne loven ble mer populært kalt ”Lex Risting”.¹⁷⁹

6.1.1 Regulering etter 1935

Fra 1930-tallet hadde flere nasjoner sluttet seg til den pelagiske fangsten, og det ble nødvendig å få i gang en avtale om fangst i internasjonalt farvann.¹⁸⁰ Fangsttall presentert på den internasjonale hvalfangstkonferansen i London i 1937 viste at det ble fanget færre blåhvaler i Antarktis, og at de som ble fanget var stadig mindre. Fangsttallene viste at det siden 1909 hadde blitt rapportert om fangst av nesten 250 000 blåhvaler, kun i Antarktis.¹⁸¹ Fem år senere ga Internasjonal Hvalfangststatistikk ut en rapport som viste at fangsttallene hadde vært svært høye, noe som tydet på en nedslaktning av hvalbestandene.¹⁸²

I 1944 ble det innført kvoteregulering i Antarktis i form av blåhvalenheter. Senere mente man at den fastsatte kvoten til 16 000 blåhvalenheter hadde vært for høy, men at den ikke kunne reduseres fordi det kunne bli oppfattet som at Norge prøvde å presse andre fangstnasjoner ut av næringen.¹⁸³ Denne kvoten ble derfor ikke redusert før i 1953, og da med kun 500 enheter.¹⁸⁴ Tre år senere ble den satt ned med ytterligere 1000 enheter, men selv dette var over biologenes anbefalinger.¹⁸⁵ I mellomtiden hadde *IWC* (Den internasjonale hvalfangstkommisjonen) blitt opprettet som en følge av Den internasjonale konvensjonen om regulering av hvalfangst (*ICRW*) i desember 1946. *IWC* hadde som oppgave å verne om hvalbestanden slik at utviklingen

¹⁷⁹ Tønnessen og Johnsen 1969: 472.

¹⁸⁰ Tønnessen og Johnsen 1970: 3.

¹⁸¹ Tjernshaugen 2018: 234.

¹⁸² Tjernshaugen 2018: 240.

¹⁸³ Tjernshaugen 2018: 246.

¹⁸⁴ Tjernshaugen 2018: 248.

¹⁸⁵ Tjernshaugen 2018: 250.

av hvalfangstnæringen kunne fortsette på en forsvarlig måte.¹⁸⁶ På denne måten kunne reguleringen og vernet om hvalbestanden tilpasses industriens utvikling. Statistikken og tallfestingen av hvalfangstnæringen fra mellomkrigstiden ble basisen for reguleringene og fangstkvoteene som ble satt i gang etter 1953, og skapte et grunnlag for diskusjoner om fangsttall, regulering og vern av hvalbestanden.

6.2 Konklusjon

6.2.1 Hvorfor ble den norske hvalfangststatistikken etablert?

I mellomkrigstiden utviklet arbeid med tall og statistikk seg fra å være næringsspesifikk statistikk til vitenskapelig statistikk. Med opprettelsen av Internasjonal Hvalfangststatistikk gikk statistikken fra å være orientert rundt norske selskaper til internasjonale, og statistikken fikk dermed en ny dimensjon. Det statistiske arbeidet til Risting som sekretær i Hvalfangerforeningen var en type datasammenstilling som var rettet spesifikt mot hvalfangstnæringen. I korrespondansen mellom Risting, Jahn, Hjort og de aktørene som delte sine fangstoppgaver peker innholdet på at det statistiske arbeidet i stor grad ble gjennomført for å få oversikt over næringen, selv om det er rimelig å anta at de hadde ulike interessefelt og syn. Basert på Jahn og Hjorts bakgrunn kan man anta at Jahn ville vært mer opptatt av aspekter ved økonomi og samfunnsliv, mens Hjort var mer opptatt av å få oversikt over biologien.

Grunnen til at den norske hvalfangststatistikken ble etablert er sammensatt, og noe kompleks. I ettertid kan man si at den ble til som en følge av det økende presset for regulering av hvalfangstnæringen, men at ulike aktører hadde ulike interesser av det statistiske materialet som etterhvert ble utgitt, og hvordan dette skulle brukes. I ettertid kan det virke desillusjonerende at man forsøkte å kontrollere hvalen, levende dyr, gjennom statistiske fremstillinger.

6.2.2 Statistikk for næringsoverlevelse

Basert på arkivmaterialet er det rimelig å anta at næringsinteresser var en del av grunnen til at Internasjonal Hvalfangststatistikk ble etablert. Spesielt Hvalfangerforeningen hadde næringsoverlevelse som motivasjon for utviklingen av hvalfangststatistikk. Dersom man kunne dokumentere at fangsten ikke gikk drastisk utover hvalbestanden ville man kunne unngå strenge

¹⁸⁶ IWC, "History and purpose", Hentet 07. januar 2018 fra <https://iwc.int/history-and-purpose>

reguleringer eller kvoter. På en annen side kunne statistikk som pekte på at hvalbestanden hadde sunket føre til at man prøvde å begrense fangsten, noe som igjen ville føre til at næringen kunne overleve over lengre tid, selv med en nedgang i fangsttall.

Hvalfangerforeningen skulle arbeide for medlemmenes felles interesser, og en del av dette var å samle inn materiale som kunne være med på å belyse tendenser som kunne hjelpe med å bevare dem.¹⁸⁷ Å samle inn materiale som kunne vise til hvalbestandens overlevelse var dermed av stor interesse for Hvalfangerforeningen og dens medlemmer. Det er også grunn til å tro at det statistiske materialet kan ha fungert som pekepinn på hvordan medlemmene i foreningen lå an på verdensmarkedet. Utviklingen av hvalfangststatistikk for å sikre næringsoverlevelse var dermed sterkt knyttet til legitimering av regulering.

6.2.3 Statistikk for regulering

Etableringen av Internasjonal Hvalfangststatistikk skjedde i forbindelse med legitimering av den voksende pelagiske, konsesjonsfrie fangsten. Dataen som ble samlet inn var nødvendig for å kunne begrunne regulering. Mot slutten av mellomkrigstiden ble det åpenbart at materialet viste at hvalbestanden hadde sunket i takt med den pelagiske fangstens utvikling. Selv om det også tidligere hadde vært materiale som indikerte en synkende bestand, ble det ikke tatt alvorlig før nasjonale og internasjonale retningslinjer var igangsatt, og man ble enige om reguleringer. Hvalfangere ville ikke ha redusert fangsten selv fordi deres konkurrenter da ville fanget deres andel, noe som førte til at man måtte fastsette reguleringer som kunne begrense fangstens størrelse eller varighet.¹⁸⁸ En viktig del av den norske hvalfangststatistikkens utvikling var dermed at man trengte tallmateriale som viste at det var nødvendig med regulering, og at det var til det beste for både hvalbestanden og næringen. Også mot slutten av andre verdenskrig og i etterkrigstiden ble statistikk og tall viktig for legitimeringen og utviklingen av internasjonale lover og kvoter.

¹⁸⁷ VA, HF-A, boks L0005: Lov for den norske Hvalfangerforening, §1a-§e

¹⁸⁸ Dorsey 2013: viii.

6.2.4 Legitimering av statistikken

Mens den norske hvalfangststatistikken legitimerte regulering, ble den også selv legitimert på ulike grunnlag, som hang mer eller mindre sammen. I mellomkrigstiden vokste det frem en rekke ulike organisasjoner og komiteer som hadde ulike oppgaver i hvalfangstnæringen. Flere av disse hadde som en del av sine formål å drive vitenskapelig statistikkinnnsamling. At statistikkarbeid ble trukket frem som spesielt viktig gjennom disse organisasjonene og komiteene var med på å legitimere den norske hvalfangststatistikkens fremvekst.

Både Gunnar Jahn, Johan Hjort og Sigurd Risting var knyttet til de ulike involverte organisasjonene og komitéene på ulike vis, og det er spesielt gjennom deres forhold og samspill at den norske hvalfangststatistikken blir legitimert. Samspillet mellom Jahn, Hjort og Risting blir et svært talende eksempel på hvordan statistikken utviklet seg. Deres stillinger og posisjoner i næringen var av stor betydning, om ikke avgjørende, for legitimeringen av hvalfangststatistikken. Alt tyder også på at disse var sterkt medvirkende til at Internasjonal Hvalfangststatistikk fikk et norsk feste og at arbeidet med statistikk ble institusjonalisert. En viktig del av legitimeringen av det statistiske arbeidet var også at det ble utdelt økonomiske midler til å gjennomføre det. Dette aspektet er tett knyttet til de ulike organisasjonene og komiteene som delte ut de økonomiske midlene.

Kapittel 7: Kilder og litteratur

7.1 Arkivmateriale

7.1.1 Vestfoldarkivet, Sandefjord, Norge

Hvalkomiteen (1924) (HK)

VEMU/ARS-A-1177/D

L0002

L0003

L0005

L0006

Hvalfangerforeningen.....(HF)

VEMU/ARS-A-1002/A

L0005

L0006

VEMU/ARS-A-1002/Ea

L0009

VEMU/ARS-A-1002/Ga

L0007

VEMU/ARS-A-1002/Gb

L0001

Hvalrådet, kopisamling

.....(HR)

VEMU/ARS-A-1006/D

L0003

Norges Hvalfangstforbund

VEMU/ARS-A-1004/J/Ja

L0004

Internasjonal Hvalfangststatistikk

VEMU/ARS-A-1001

7.1.2 Nasjonalbiblioteket, Norge

Ms.4° 3088 Gunnar Jahn: etterlatte papirer. C.5 Komiteen for internasjonal
hvalfangststatistikk, 1928-38. (GJ)

Ms.4° 2911 Johan Hjort: etterlatte papirer. (JH)

7.2 Andre kilder

”Register over hvalfangsten”, *Norges Sjøfartstidende*. 15. desember 1911. Nummer 292, 22. Årgang, side 2.

”Hvalfangsten i 1912”, *Norges Handels og Sjøfartstidende*. 12.februar 1913. Nummer 36, 24. Årgang, side 4 og 5.

”Norsk Hvalfangsttidende”, *Norsk Hvalfangst-tidende*. April 1922. Nummer 1, 11. Årgang, side 1-12.

”Vil det lykkes at etablere samarbeide til undersøkelse av hvalens biologi?”, *Morgenbladet*. 2. august 1928. Nr. 239, 110. Årgang, side 3.

”60 år” *Morgenbladet*. 13.mai 1930. Nr.147, 112.Årgang, side 6.

Dødsannonse Sigurd Risting, *Sandefjords blad*. 15.oktober 1935. Nr. 239, 45. Årgang, side 4 og 5.

Dødsannonse Sigurd Risting, *Vestfold Fremtid – Organ for det norske arbeiderparti i Sandefjord og omegn*. 15. oktober 1935. Nr. 230, 14. Årgang, side 2.

”Sigurd Risting in memoriam”, *Morgenbladet*. 6.november 1935. Nr. 307, 117. Årgang, side 5.

IWC. ”History and purpose”. Hentet 07. januar 2018 fra <https://iwc.int/history-and-purpose>

NTNU. “The high seas and the deep oceans: Representations, resources and regulatory governance”. Hentet 11. september 2018 fra <https://www.ntnu.edu/3roceans>

Regjeringen. ”Fornyer innholdet i skolen” (pressemelding). Hentet 11. september 2018 fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/fornyer-innholdet-i-skolen/id2606028/>

Tønnessen, Johan N. og Abraham Hallestvedt. ”Hvalfangst – internasjonal hvalfangstregulering”. Hentet 01. april 2019 fra https://snl.no/hvalfangst_-_internasjonal_hvalfangstregulering

Utdanningsdirektoratet. ”Hva er fagfornyelsen?”. Hentet 1. april 2019 fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/fagfornyelsen/nye-lareplaner-i-skolen/>

7.3 Litteratur

- Andresen, Astri, Sissel Rosland, Teemu Ryymin og Svein Atle Skålevåg. *Å gripe fortida – Innføring i historisk forståing og metode*. Fagernes: Samlaget, 2015.
- Basberg, Bjørn Lorens. *The Shore Whaling Stations at South Georgia: A Study in Antarctic Industrial Archaeology*. Oslo: Novus, 2004.
- Bernhardt, Pernille Brastad. ”Flytende fabrikker – de norske hvalkokeriene”. I *Fabrikken*, redigert av Håkon W. Andersen, Terje Borgersen, Thomas Brandt, Knut Ove Eliassen, Ola Svein Stugu og Audun Øfsti, 517-529. Oslo: Scandinavian Academic Press/Spartacus Forlag AS, 2004.
- Bjerve, Petter Jakob: *Gunnar Jahn, 1883-1971*, i volum 40, nr. 1 av International Statistical Review/Revue Internationale de Statistique, 1972.
- Burnett, D. Graham, *The Sounding of the Whale – Science and Cetaceans in the Twentieth Century*. Chicago: The University of Chicago press, 2012.
- Dorsey, Kurpatrick, *Whales and Nations – Environmental Diplomacy on the High Seas*. Seattle: University of Washington press, 2013.
- Finley, Carmel, *All the Fish in the Sea – Maximum Sustainable Yield and the Failures of Fisheries Management*. Chicago: The University of Chicago Press, 2011.
- Haugdahl, Morten. ”Fornuft og følelser – forståelser og forvaltning av hval og hvalfangst”. Doktorgradsavhandling, NTNU Trondheim, 2013.
- Lie, Einar og Hege Roll-Hansen, *Faktisk Talt – Statistikkens historie i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget, 2001.
- Porter, Theodore M., *Trust in numbers – The pursuit of Objectivity in Science and Public life*. New Jersey: Princeton University Press, 1995.
- Risting, Sigurd: *Knølhvalen*, i volum 31 av Norsk Fiskeritidende, 1912.
- Risting, Sigurd, *Av Hvalfangstens Historie*. Kristiania: J. W. Cappelens forlag, 1922.
- Risting, Sigurd: *Whale and whale foetuses. Statistics of catch and measurements collected from The Norwegian Whalers’ Association 1922-25*, i volum 50 av Conseil permanent international pour l’exploration de la mer – Rapports et procès-verbaux des Réunions, 1928.
- Roberts, Peder. “The friend who outstayed his welcome? Johan Hjort and the difficulties of bringing science to bear upon whaling”. I *Whaling and history IV – papers presented at a symposium in Sandefjord on the 20th and 21st of June 2013*, redigert av Jan Erik Ringstad, 139-149. Sandefjord: 2014.
- Skiringssal Folkehøyskole, Ivar Hov (Red.). *Leverandør av livsglede gjennom 125 år! – Skiringssal folkehøyskole 1876-2001*. Sandefjord: Skiringssal Folkehøyskole, 2001.

Tjernshaugen, Andreas, *Hvaleventyret – hvordan vi nesten utryddet det største dyret som har levd*. Oslo: Kagge forlag, 2018.

Tønnessen, Johan N. og Arne Odd Johnsen, *Den moderne hvalfangsts historie: Opprinnelse og utvikling. 1: Finnmarksfangsten 1864-1905*. Oslo: H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), 1959.

Tønnessen, Johan N. og Arne Odd Johnsen, *Den moderne hvalfangsts historie: Opprinnelse og utvikling. 2: Verdensfangsten 1883-1924, Del 1 1883-1914*. Sandefjord: Norges Hvalfangstforbund, 1967.

Tønnessen, Johan N., og Arne Odd Johnsen, *Den moderne hvalfangsts historie: Opprinnelse og utvikling. 3: Verdensfangsten 1883-1924: Den pelagiske fangst 1925-1937*. Sandefjord: Norges Hvalfangstforbund, 1969.

Tønnessen, Johan N. og Arne Odd Johnsen, *Den moderne hvalfangsts historie: opprinnelse og utvikling. 4: Den pelagiske fangst 1937-1969*. Sandefjord: Norges Hvalfangstforbund, 1970.

Utdanningsdirektoratet. (2009). *Læreplan i historie – fellesfag i studieforbereende utdanningsprogram* (HIS1-02). Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/his1-02>

Whitmore Jr., Frank C.: *Remington Kellogg 1892-1969*, bibliografisk memoar i National Academy of Sciences, Washington D.C 1975.

